

Araştırma Makalesi

XIX. Yüzyılda Nazma Çekilmiş Bir Destan: Muhlis'in Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî'si

A Prose Epic Translated into Verse in the XIXth Century: Muhlis' Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî

Ömer ARSLAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, omer.arslan@istanbul.edu.tr

Öz: İslam öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelenen Türk destanları arasında İslamiyetin kabulünden sonra kahramanın eylemlerini yönlendiren dinî motivasyonlar bakımından dinî-menkıbevi destanlar şeklinde sınıflandırılan destan türü ortaya çıkmıştır. Battâlnâme, Dânişmendnâme türünden dinî bir destan olan Kerbnâme de sözlü gelenekte olgunlaşıp mensur olarak yazıya dökülmüş, bu mensur metinlerden dil içi çeviri yoluyla manzum Kerbnâmeler yazılmıştır. Bu makalede, bilinen iki manzum Kerbnâme'den biri olup bugüne dek üzerinde çalışma yapılmamış olan *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî* tanıtılmıştır. Dinî-menkıbevi destan türü ve Kerbnâmelere değinildikten sonra, eseri XIX. yüzyılın başında nazma çeken Muhlis hakkında elde edilen bilgiler sunulmuş, mevcut nüsha tavsif edilmiş, metnin biçim, içerik, dil, üslup ve imla özellikleri incelenmiştir. Ekte eserin sebep-i telif faslı, ilk meclisi ve ferağ kaydının transkripsiyonlu çevirisi ile birlikte yazma nüshasından örnek sayfalar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amr b. Ma'dîkerib, Kereb-i Gâzî, Kerbnâme, Dinî-Menkıbevi Destanlar, Türk Destanları

Abstract: Among the Turkish epics, which were examined in two periods: pre-Islamic and post-Islamic, after the adoption of Islam, the genre of epics, classified as religious-legendary epics, emerged in terms of the religious motivations that guided the actions of the hero. Kerbname, which is religious epic like Battalname and Danishmendname, were also written in prose after taking their final form in the oral literary tradition, and finally Kerbnames in verse form were composed from these prose texts through intralingual translation. In this article, *Siyerü'l-Kerebü'l-Gazi*, one of the two known Kerbnames in verse form that has not been studied until now, is introduced. After mentioning the religious-legendary epic genre and Kerbnames, the information obtained about Muhlis, who translated this work into verse at the beginning of the XIXth century, was presented, the manuscript of the work was described, and the form, content, language, style, and spelling features of the text were examined. In the appendix, sample pages from the manuscript are presented, as well as transcriptions of the prologue containing reason for writing the book, the first chapter, and the colophon of the work.

Keywords: Amr ibn Ma'dikarib, Ghâzî Kereb, Kerbname, Religious-Legendary Epics, Turkish Epics

Atıf: Arslan, Ö. (2024). "XIX. Yüzyılda Nazma Çekilmiş Bir Destan: Muhlis'in Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî'si". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 8(1): 36-67.

DOI: 10.31465/eeder.1337882

Geliş/Received: 11.08.2023

Kabul/Accepted: 31.01.2024

Yayın/Published: 26.03.2024

Giriş

Sözlü ve yazılı geleneğin birleştiği türlerden olan destanların gelişimi, milletin hafızasında yer eden önemli olaylarda etkin rol almış kimselerin zaman içinde idealize edilerek kahramanlaştırılması; daha sonra bu kahramanların yanlarına yenilerinin eklenerek olay örgüsünün zenginleştirilmesi ve kahramanlık hikâyelerinin diyar diyar anlatılarak yayılması ve son aşamada bu hikâyelerin bir araya getirilerek yazıya geçirilmesi şeklinde üç aşamada özetlenebilir (Yetiş, 1994: 202-205). Türk destanlarının oluşum süreci ise destan devrinde yaşamış alp tipinin, mensubu olduğu kavimde etkin rol oynadığı olaylara dair anlatıların nesilden nesle sözlü olarak aktarılması, destan oluşumuna imkân verecek ölçüde önemli toplumsal bir olayın ortaya çıkması, bu olayın bir ozan tarafından edebî ürüne dönüştürülmesi ve sonunda destan devrinde sözlü geleneğe yaşayan metnin toplumca tespit edilip yazıya geçirilmesi şeklindedir (Oğuz, 2005: 7).

Destanların tasnifi ise, kahramanın menşei ve motivasyonu gibi etkenler üzerinden tartışılmıştır.¹ Özellikle “Alp/Alperen” ve “Gâzî” tiplerinin (Kaplan, 2002: 101) motivasyonları Türk destanlarının İslâmiyet öncesi ve sonrası şeklindeki ayrımında belirleyici olsa da bu tiplerin kahramanlık özellikleri ve destanın epik boyutları değişmez (Emeksiz, 2015: 270).² Türk edebiyatında destanlar, İslam öncesi ve İslam sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmış olup genellikle konularına göre millî, dinî, kahramanlık ve halk destanları şeklinde incelenmektedir (Yetiş, 1994: 202-205). Bu çalışmada tanıtılacak Muhlis'in *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî* adlı eseri de dönemi, konusu, kahramanının menşei ve motivasyonu bakımından Türk edebiyatında İslamiyet sonrası dönemin dinî destanlarındanır.

Muhlis esasen, mensur nüshaları bulunan destanı nazma çekmiştir. Eserin ismi şu an için elde bulunan yegâne nüshanın başlığında *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî* olarak geçmektedir. Bugün yaygın bir şekilde Hz. Muhammed'in hayatını anlatan eserlere mahsus bir tür adı olarak kullanılsa da “megâzî” ile birlikte özellikle onun savaşlarını konu alan rivayetlerin çatı başlığı olarak da tercih edilmiş olan siyer kelimesi, sözlük anlamı “davranış, hâl, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” anlamlarına gelen “sîret”in çoğuludur (Fayda, 2009: 319). Siyerler yazılı eserler olmalarının yanı sıra sözlü edebiyatta da önemli bir yer tutmaktadır. Türkçenin bilinen en eski siyer kitabı *Sîretü'n-Nebî*, müellifi Darîr tarafından sözlü olarak aktarılmış, eseri kâtipler yazıya geçirmiştir. Sebeb-i telif bölümünde Darîr, kendisine Arapçadan okunan siyer kitaplarını, sohbet meclislerinde hazır bulunanlara Türkçe aktararak eserini tamamladığını söyler (Egüz, 2017: 63, 65). Siyerlerin yanı sıra diğer dinî meseleleri, hikâyeleri konu alan eserlerde de sözle aktarılan rivayetlerin sonradan yazıya geçirildiği görülmektedir. Fuat Köprülü, “Meddahlar” makalesinde, halk edebiyatı ile klasik edebiyatın kesin ve açık bir surette ayrılamadığı devirlerde yazılmış olan birçok eseri, esasını İslam ananesinden alan dinî mevzulu eserler dairesine dahil etmektedir:

“Saraylarda husûsî bir yerleri olan Siyerciler'in eserlerinden başlayarak, meselâ Mevlîd kabilinden manzum eserleri, sonra Menâkıb-i Seyyid Battal Gâzî, Fütühü'ş-Şâm ve Fütüh-ı Afrikiyye tercemeleri gibi birçok mahsulleri, Hazret-i Alî menkabelerine Kerbelâ faciasına, Hazret-i Hamza'ya Hallâç Mansûr ve Şeyh San'an gibi tanınmış sûfilere âit manzum ve mensur birçok kitapları hattâ Ebâ Müslim Horâsânî kıssalarını bu arada sayabiliriz (1986: 369-370).”

Bu çalışmada tanıtılan *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî* adlı eser de yukarıda belirtilen *Menâkıb-ı Seyyid Battâl Gâzî*, Ebâ Müslim Horâsânî kıssaları ile aynı türdedir. Kereb-i Gazî'nin gaza hikâyelerinin manzum bir şekilde derlendiği bu esere “siyer” başlığı verilirken Hz. Muhammed'in hayatı özelinde terimleşmiş tür adı karşılığı yerine kelimenin sözlük anlamı ve siyer geleneğinin bir alt kolu sayılabilecek “megâzî” rivayetleri esas alınmış olmalıdır.

¹ Türk destanlarının tasnifinde kahramanın menşei ve motivasyonu üzerine görüşler için bkz. (Togan, 2002: 912; Atsız, 2002; Kaplan, 2014: 101; Çobanoğlu, 2003: 101).

² İslamiyet öncesi Türk destanlarındaki Alp tipinin güç gösterip nam salmak motivasyonu ile hareket ettiği görüşüne karşı çıkan Çobanoğlu, Alp ve Alperen tipinin farkının yalnızca dinî inanç yönünde görüldüğü, Alp tipinin de millete karşı sorumluluk kaygısı taşıdığını savunmaktadır (Çobanoğlu, 2003: 101-102).

Muhlis'in *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*'si kaynaklarda şu ana kadar ulaşılamamış bir eser olarak anılmaktaydı. Bu çalışmada manzum Kerbnâmeler ve destanın nâzımı Muhlis hakkında elde edilen bilgilere değinilecek, eserin eldeki yegâne nüshası tanıtılacak, metnin öne çıkan biçim, içerik, dil ve üslup özelliklerine değinilecek, elde edilen veriler sonuç bölümünde değerlendirilecek; meclis başlıkları, sebab-i telif faslı, ilk meclis ve hatime faslının transkripsiyonlu çevirisi ek olarak sunulacaktır.

1. Manzum Kerbnâmeler ve Muhlis'in *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*'si

Dinî-menkıbevi destanların ortak özelliklerinden biri olan, destanın başkahramanın adıyla anılması Kerbnâmeler için de geçerlidir; ancak Kerb, Kerbî şeklinde de anılan Kereb-i Gâzî'nin tarihî gerçekliği tam olarak yansıtan bir şahsiyet olmadığı, hicretten on yıl sonra Müslümanlığı kabul etmiş sahabe Ma'dikerib ve onun soyundan gelenler odağında idealize edilmiş bir tip olduğu anlaşılmaktadır. Tarihî şahsiyetlerin idealize tiplere dönüştürülmesi, bir tür hususiyeti olarak diğer cenknamelerde de görülmektedir (Atalan, 2011: 48). Amr b. Ma'dikerib hicretin onuncu yılında Yemen'den Medine'ye gelip Hz. Muhammed ile görüştüğünden sonra Müslümanlığı kabul etmiş ve mensubu olduğu Zübeyd kabilesinin de yaşadığı bölgeye vali tayin edilmiş bir sahabedir. Yermük Savaşı, Irak'ın Fethi, Kâdisiye Savaşı başta olmak üzere birçok savaşta kahramanlık göstererek "Arap Cengâveri" lakabıyla anılmış (Sezikli, 1991: 88), Hz. Ebu Bekir, komutanı Halid b. Velid'e Şam'ın fethi için ordu gönderirken sadece Yemenliler ve Mekkeliler'in kahramanlarından Amr b. Ma'dikerib ve yine bir Kerbnâme kahramanı olup Malik Ejder adıyla anılan Malik b. el-Haris'in (Eşter) bir orduya yeteceğini mektubunda bildirmiştir (Vâkîdî, 1997: 62-63, akt. Ardiç, 2020: 91).

Birçok kahramanlık unsurunu üzerinde taşıyan Ma'dikerib, kılıcı Samsâme ile de ünlüdür. İslam'ın on meşhur kılıcından biri olan Samsâme, zamanında Belkîs tarafından Hz. Süleyman'a hediye edilen beş kılıç arasındadır (Uzunyaylalı, 2020: 62). Tavrı ve görünüşüyle de dikkat çeken bir kimse olan Ma'dikerib'in hitabetinin de kuvvetli olduğu rivayet edilmektedir; Muhadramûn şairleri arasında sayılan Ma'dikerib'in hamasi şiirleri ve methiyeleri vardır, bunlar birçok kez neşredilmiştir (Sezikli, 1991: 88; İyiol, 1994: 55).

Ma'dikerib'in Hz. Ömer'in hilafeti sırasında, 642 yılında Rey'in Rûze kasabasında vefat ettiği ve Kirmânşâh'a defnedildiği kaydedilmiştir (Sezikli, 1991: 88). Tarihî kimliğinin yanı sıra Ma'dikerib, Anadolu'da Kereb-i Gâzî adı altında menkıbevi şahsiyeti ile tanınmaktadır. Menkıbeler çerçevesinde, Hicret'in kırkıncı yılında İstanbul'un fethi için çıkılan seferde Çorum'da şehit olduğu rivayet edilen Kereb-i Gâzî'nin bu şehirde makamı da bulunmaktadır.³

Başkahramanın yanı sıra destanda önemli rolleri bulunan birçok tarihî şahsiyetin aynı dönemlerde yaşamamış olmalarına rağmen destanda bir arada bulunmaları idealize kahraman görüşünü desteklemektedir. Gâzî unvanı ise Alp tipinin, İslamiyetle birlikte "Alperen" ve "Gâzî"ye dönüşmesinin bir sonucu olarak Battal Gâzî, Danişmend Gâzî, Müyesseb Gâzî örneklerine uygun bir şekilde Kereb'e de atfedilmiştir. Kereb-i Gâzî'nin çoğu Endülüs havalisinde geçen kahramanlıklarını anlatan Kerbnâme, tipler ve motifler açısından bu dairedeki emsalleri ile benzerlik gösterse de işlediği olayların geçtiği coğrafya bakımından benzerlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca menşei bakımından Hz. Ali, Hz. Hamza ve Battal Gâzî gibi Arap kahramanlı destanlar arasındadır. Kerbnâme, İslamiyet sonrası Türk destanları içerisinde dinî menkıbevi destanlar zincirinin bir halkası olarak, kahramanları ve işledikleri olayların tarihî dayanakları bakımından kronolojik bir sıralamayla Hz. Ali Cenknameleri, Hamzanameler, Kerbnâmeler, Müseyyeb Gâzî Destanı, Ebu Müslim Destanı, Battal Gâzî Destanı, Danişmend Gâzî Destanı, Sarı Saltuk Destanı zincirinde yer almaktadır.⁴

³ Adı geçen makamın 1971 yılında yapılan kitabesinden aktarılmıştır: "KEREBİ GAZİ

Hz. Peygamberin huzurunda Haz. Ali'nin delaletiyle Müslüman olmuştur. Şair, hatip ve pehlivandır. Hz. Ömer'in bin athya bedeldir diye göndermiş olduğu Kadisiye Muharebesi'nde büyük yararlar göstermiş fillere karşı da savaşmış kahramandır. Hicretin 40. Senelerinde İstanbul'u fethede giderken burada şehit olup kalmıştır. Y.T. 1971"

⁴ Bu tasnif, Fenâî ve Rûşânî'nin manzum Kerbnâme'sini neşreden Fatih İyiol tarafından yapılmıştır; ayrıntılı bilgi için bkz. (2014, s. 44-50)

Gazalarının kendi adıyla destanlaşmasının yanı sıra Kereb, Hz. Ali cenknamelerinde ve destanlarda yardımcı kahraman olarak yer almıştır. Hz. Ali cenknameleri arasındaki “Hz. Ali Amr b. Ma'di Kerb Cengi”nde (Çetin, 1997: XLVII), Hz. Ali ve henüz İslamîyet'i kabul etmemiş Ma'dikerib'in kabilesi önce savaşır, sonra barışıp dost olurlar (Küçük, 2015: 37). Kereb-i Gâzî'yi, Hz. Ali cenknamelerinin yanı sıra Hamzaname, Ebu Müslimname, Sarı Saltuk Destanı gibi destanlarda görmek mümkündür; ayrıca âşık tarzı Türk şiirinde ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'sinde* ona dair özelliklere değinilmektedir; Evliya Çelebi, iştahlı kimseleri Ma'dikerib'e benzetmekte, celeplik mesleğinin piri olarak da onu göstermektedir (İyiyol, 2014: 59-63; Evliya Çelebi, 2002: 31, 50, 125, 214, Evliya Çelebi, 2003: 44, 106, 119, 184, Evliya Çelebi, 1996: 242).

Türk edebiyatı tarihi kaynaklarında Kerbnâme ile ilgili ilk kayıt Agâh Sırrı Levend'e aittir. Levend'in, *Türk Edebiyatı Tarihi'nin* “Dinî Kahramanlık Hikâyeleri” başlığındaki “Muhlis, *Kerbnâme* (12.000 beyit)” (2008: 128), kaydından sonra manzum⁵ Kerbnâmeler ile ilgili ilk çalışma Cihan Okuyucu tarafından yapılmıştır. “Manzum Halk Hikayelerinin Yeni Bir Örneği ‘Kerbnâme’” başlıklı makalesinde Okuyucu, nüshasını özel bir kütüphaneden elde ettiği Fenâyî ve Rûşânî mahlaslı iki şair tarafından XIX. yüzyılda nazma çekilmiş bir Kerbnâme'yi tanıttıp incelemiş, metnin kaynağının aynı türdeki mensur nüshalar olduğunu tespit etmiş, destanın kahramanlarını, mekânlarını ve olay örgüsünü detaylı bir şekilde sunmuştur (1994: 175-202).

Bu konudaki ikinci çalışma ise Fatih İyiyol tarafından 2014 yılında *Kerb Gazi Destanı* adıyla yayımlanmış iki ciltlik kitaptır. İyiyol, daha önce Okuyucu tarafından tanıtılmış olan eserin bir başka nüshasına dayanan neşrinin yanı sıra eserin Türk destanları içerisindeki yerini belirlemiş, emsalleri ile kıyaslanabilmesi için kahraman tiplerini ve motif yapısını sunmuş, ayrıca bu destanın icra geleneğini de incelemiştir (2014: 18). İyiyol'un tespitine göre destan VIII.-XII. yüzyıllar arasında oluşmuş, XII.-XVI. yüzyıllar arasında sözlü icraya başlanmış, XVI. yüzyıldan XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar mensur metinler, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren nazma çekilip manzum metinler üzerinden icra edilmiştir (2014: 65). Çalışmada esas alınan nüshanın (İBB Atatürk Kitaplığı K. 703) istinsah kaydında R. 27 Haziran 1320 / M. 10 Temmuz 1904 tarihi bulunur; eserin bir diğer nüshası (06 Mil Yz. B. 1063) ise H. 1322 / M. 1904-5 tarihinde istinsah edilmiştir (İyiyol, 2014: 72, 76).

Bu çalışmaya konu olan *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî'nin* ferağ kaydındaki tarihe dayanarak XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu tahmin edilen Muhlis ile ilgili, dönemin tezkireleri ve diğer biyografik kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onunla ilgili tek bilgi, eserin aşağıda tavsif edilen nüshasının ferağ kaydındadır. Burada kendisinin Kâdirî halifelerinden olduğunu kaydeder. Tam adı Hacı Hafız Muhammed Muhlis'tir. Erzurum Sultan Melik Mahallesi'nden olan babasının adı Abdullah'tır.

Muhlis'in eserinin eldeki tek nüshası Rumi 11 Ağustos 1227 tarihli; ferağ kaydında müellifin ismi dışında herhangi bir müstensihinin isminin bulunmaması, müellif nüshası olduğunu düşündürmektedir. Girişte değinilen Fenâyî ve Rûşânî'nin eseri ile taşıdığı ortak özellikler incelendiğinde Muhlis'in de eserini destanın mensur nüshalarından nazma çektiği söylenebilir. Eserin sebep-i telif kısmında bu durumu nesirden okunan bir gazayı nazma çekmek isteği ile ifade etmektedir:

Dilâ gel vasf idem derdim saña evzân-ile cânâ
Bu beyte hoş firâş serdim işit ey kâmet-i bâlâ

Var idi bir gazâ ey cân okunur nesr-ile her ân
Diledim ki kılâm evzân bu ceng-nâmeyi tekmiâlâ

⁵ Mensur Kerbnâme nüshaları üzerine yapılmış çalışmalar için bkz. (Canyıldiran, 2017; Yılmaz vd., 2017; Tuğluk, 2020; Eltiş, 2022)

Ancak iki eserin farklılıkları da bulunmaktadır. Okuyucu'nun tanıttığı ve İyiyol'un neşrettiği eserdeki birinci cildin Fenâyî, ikinci ve üçüncü cildin Rûşânî tarafından nazma çekildiği kaydına karşın (Okuyucu, 1994, s. 176-179; İyiyol, 2014, s.72); ilk tespitlere göre Muhlis'in eserinde cilt ayrımı bulunmamaktadır. Anlatılan hikâyeler bakımından iki eser örtüşmekle birlikte olayların sıralamasında farklılıklar vardır. Bu farklılıklar özellikle mensur nüshaların birinci cildine denk gelen kısımlardadır ve ikinci ciltten itibaren olayların sıralaması yönünden iki eser birbirine yaklaşmaktadır. Fenâyî ve Rûşânî'nin eserinde destan, Muhammed Hanifi ve Kereb'in, Zamir Kalesi civarında çarpıştıkları Mağriblilerin Hz. Ali'nin huzuruna gelişi ile başlar. Mağrib sultanı Hâm Şâh, Hz. Ali'ye bir tehdit mektubu göndermiştir. Hz. Ali de misilleme olarak Hoca Amr'a, Kereb ve Muhammed Hanifi'yi Mağrib'in fethi için göndermesini emreder (İyiyol, 2014: 76-77). Muhlis'in eserinde ise destan Mağribli bir grup Müslümanın Hz. Ali'nin huzuruna gelerek Hâmik Şâh'tan gördükleri zulümden şikâyetleri ile başlar. Müslüman oldukları için Muaviye'ye itaat edip vergi vermeleri sebebiyle Şâh'ın kendilerine düşman olduğunu söylerler. Bunun üzerine Hz. Ali, Kereb'e bir mektup yazarak Muhammed Hanifi'yi de yanını alıp Müslümanlara eziyet eden kâfirlere cezasını vermesini buyurduğu mektubu Hoca Amr'a teslim eder (s. 6-7).

İki eser arasındaki bir diğer fark ise kahramanların isimlerindeki ufak değişikliklerdir. Bu farklılıklardan bazıları, ilki Fenâyî ve Rûşânî'nin, ikincisi Muhlis'in eserinde olmak üzere şu şekildedir: Hâm Şâh / Hâmik Şâh; Amr-ı Ümmiyye / Amr-ı Miyye; Mengî Zengî / Minge Zengî; Tenhârûs / Tenhâdûs; Çamâpûr / Camârpûs; Kavsî Câzû / Kûs Câzu; Lemhâc-ı Kûhî / Kûhî Lemhâc. Fenâyî ve Rûşânî'nin kullandığı isimler destanın mensur nüshalarıyla örtüşmektedir; Muhlis'in isimlerdeki bu tasarrufu onun, destanı mensur nüshalardan bizzat okuyarak değil de sözlü icradan dinleyip nazma çekmiş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

1.1. Nüsha Tavsifi

Eser ile ilgili ilk kayıt Agâh Sırrı Levend'e aittir. *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserin künyesini "Dinî Kahramanlık Hikâyeleri" başlığında "Muhlis, *Kerbnâme* (12.000 beyit)" şeklinde vermiş ve "Kitapçı Raif Yelkenci'de." notunu düşmüştür. Elimizdeki yazma nüshası bu tarife uymakla birlikte, üzerinde Raif Yelkenci'ye ait bir kayıt görülememiştir; yalnızca kitabın 1949 tarihinde 150 liraya satın alınmış olduğuna dair Edebiyat Fakültesi Ayniyat Kaleminin demirbaş kaydı ve Türk Dili Seminer Kütüphanesinin 4009 numaralı katalog kaydı bulunmaktadır. Şu an eser İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi Koleksiyonunda N-2495-169 numarada kayıtlıdır.

Bu nüsha, 33x22 cm ölçülerinde, kahverengi meşin ciltli ve nesih hatlıdır, sayfaları on beş satırlı düzendedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her meclisin başında ve sonunda yer alan manzumelerin beyitleri dörder haneye ayrılmıştır. Her sayfa müstakilen numaralanmış olup metin 837. sayfada son bulmaktadır. Nüshanın sayfa kenarlarında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ferağ kaydında eserin tamamlanma tarihi Rumi takvime göre kaydedilmiştir. Miladi takvime göre eserin "nazmına" 1808 yılının Mayıs ayı başlarında başlanmış ve "gerek nazmı, gerek tahrirati" 23 Ağustos 1812 yılında tamamlanmıştır (s. 837). Ferağ kaydında herhangi bir müstensihin de adı bulunmadığı için bu nüshanın müellif elinden çıkmış olması muhtemeldir.

1.2. Metnin Biçim, İçerik, Dil, İmla ve Üslup Özellikleri

1.2.1. Biçim

Serlevhada eserin ismi *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî* olarak kayıtlıdır. Sebeb-i telifte Muhlis genel olarak Kereb-i Gâzî Destanı'nı "gazâ" kelimesiyle anar (s. 4); ferağ kaydında ise eserin tam ismini anmadan "târih" kelimesiyle kaydeder (s. 837). Münacat, naat ve dört halife övgüsü ile başlayan eser on beş meclise ayrılmıştır. Meclisler mesnevi nazım biçimiyle ve aruzun fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır; ancak zihaf gibi vezin kusurlarının dikkat çekici derecede fazla olmasına rağmen mısralarda eksik ya da fazla hecelerin bulunmaması, metnin on birli hece ölçüsü esas alınarak aruza uyarlanmış olduğunu düşündürmektedir. Vezindeki bu ikilik, birçok halk şairinin eserinde görüldüğü üzere bilinçli bir tercihle ortaya çıkmış olmalıdır. Mesnevi kısmında birçok yerde göze çarpan aruz kusurları fasıl aralarındaki diğer manzumelerde daha az seviyede görülmektedir. Her meclisin başında ve sonunda "kıta" olarak adlandırılmış bir

manzume yer almakla birlikte ayrıca meclislerin içinde biçim itibarıyla kaside görünümünde olup münacat, naat, şiir ve kıta olarak başlıklandırılmış manzumeler ve bir müstezat bulunmaktadır. Bu manzumeler destan kahramanlarının dilinden aktarılmış münacat, naat, arzuhal vb. türlerdedir.⁶ Hikâyenin aktarıldığı mesnevi nazım biçimiyle yazılmış beyitlerin toplamı 11.588, metnin başlangıç bölümünde yer alan, her meclisin başında ve sonundaki “kıta” olarak adlandırılmış manzumeler ile hikâyenin içinde kahramanların dilinden söylenmiş şiirlerin toplamı ise 710 beyit olmak üzere eser toplamda 12.298 beyit içermektedir. Muhlis eserini ferağ kaydında künyesini “Kâdiriyye hulefâsından el-Hâc Hâfız Muhammed Muhlis ibni Abdullâh min bilâd-ı Erzurûmî ve mahalle-i Sultân Melik” şeklinde kaydederek sonlandırmıştır.

Muhlis, bütün meclisleri mesnevi nazım biçimiyle nazmetmiştir ancak her meclise hezec bahrinde, mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün kalıbında ve “kıta” adını verdiği bir manzume ile başlamış ve yine aynı vezindeki bir “kıta” ile sonlandırmıştır; ancak bunlar matla ile başlayan ve makta beytinde mahlas bulunan, form itibarıyla musammat gazele benzese de içeriği itibarıyla girizgâh ve hatime işlevi gören manzumelerdir.⁷ Söz konusu manzumeler kitabın başından sonuna alfabetik bir sıraya göre dizilmiş olup eserin başındaki münacat, naat ve dört halife övgüsü ile sebep-i telif kısmı *elif* harfi ile, ilk meclisin sonundaki “kıta” başlıklı manzume *be* ile kafiyelendikten sonra alfabetik düzene göre devam etmekte ve son mecliste *ye* harfi ile kafiyelenmiş hatime ile sona ermektedirler. Esas hikâyenin bölümlerinin girizgâhı ve hatimesi görevindeki bu manzumelerin alfabetik düzene riayet edilerek sıralanmış olması, destan nazma çekilirken belirli bir planın izlendiğinin göstergesidir. Alfabetik tertibin yanı sıra eserin bir başka dikkat çeken özelliği ise her meclisin başında bulunan “Bu meclisin evrâkının adedi: x” kayıtlarıdır. Kayıtlara göre kitabın bölümleri olan on beş meclisin her biri on dokuz ila otuz üç yapraktan müteşekkildir. Meclislerin uzunluklarının, destanın “arkası yarın” şeklinde okunmasını kolaylaştırmak üzere ayarlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.2. İçerik

Muhlis metnin gövdesi olan mesnevi kısmının başında hikâyenin ravisi olarak beş ismi anar: Muhannif Şâmî, Leyyâlî-i Dımışkî, Abdulhamîd, Musallî ve Ebu Hureyre.⁸ Ravileri andıktan sonra hikâyeye geçer; böylece destan Mağribî bir grup Müslümanın mescitte Zeyd b. Ali ile dinî sohbetinde Hz. Ali'nin huzuruna gelerek Hâmik Şâh'tan gördükleri zulümden şikâyet ettikleri sahne ile başlar. Müslüman oldukları ve Muaviye'ye itaat edip vergi vermeleri sebebiyle Şâh'ın bir gece vakti baskın yapıp evlatlarını öldürdüğünü söylerler. Bunun üzerine Hz. Ali, Kereb'e bir mektup yazarak ulaştırması için Hoca Amr'a teslim eder, mektupta Muhammed Hanifi'yi de yanını alıp Müslümanlara eziyet eden kâfirlere cezasını vermesini buyurmaktadır. İlk mecliste Kereb-i Gâzî ile Mağrib ve Endülüs Hâkimi Hamik Şâh'ın cenginde Kereb, akıl hocası Ayyar Amr-ı Miyye ile birlikte tutsak düşer. İkinci mecliste Kereb'in oğlu Es'ed ile kardeşi Ma'âd tutsak edilip Keyvânâbad Kalesine gönderilir. Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanifi Hâmik Şâh ile cenge tutuşur. Üçüncü mecliste, tutsak düşen erenler zindandan kurtulur ancak bu defa Kereb balık

⁶ Bu manzumelerin başlıkları da ek kısmında konu başlıkları ile birlikte sunulmuştur.

⁷ Her ne kadar klasik tertibe göre, klasik biçimlerle nazmedilmiş olsa da bu destan, kaynağı, konusu, dili, tarzı ve imlası yönüyle halk zevkine uygundur. Dolayısıyla bahsi geçen “kıta”lar semai biçimine de yakındır.

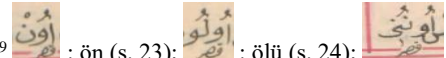

⁸ Bunlar arasında birçok hadis rivayet etmiş olan Ebu Hureyre dışında kalan isimler ünlü hadis ravilerinden değildirler. Metnin tamamında görülen, özel isimlerin yazımındaki farklılıklar dolayısıyla buradaki Muhannif Şâmî'nin, Ebu Mihnef olarak anılan ve Ma'dikerib'in de rol aldığı Suriye ve Irak'ın fethinin yanı sıra Riddiye savaşları Cemal, Sıffin ve Hâriciler gibi konularda birçok eseri bulunduğu söylenen Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ b. Saîd b. Mihnef el-Ezdi el-Gâmidî (ö. 157/773-74) (Başaran, 1994: 188), olması ihtimali vardır. Mes'ûdî, ansiklopedik özellikler taşıyan, başlangıcından itibaren dünya tarihini ve başlangıcından Abbasi halifesi Mutî'-lillâh dönemine kadarki İslam tarihini ele alan *Murûc ez-Zeheb ve Ma'âdin el-Cevâhir* adlı eserinde (Avcı, 2004: 354) Ma'dikerib ile Hz. Ömer'in bir konuşmasını Ebu Mihnef'ten rivayet etmektedir (Massoudi, 1865: 236; Sezgin, 1971: 115). Fakat destandaki “Şâmî” nisbesi Küfeli olan Ebu Mihnef'e uymamaktadır. Leyyâlî-i Dımışkî, isimli bir ravi ya da müellife rastlanmamış, bu kişinin de Ebû Ya'lâ El-Mevsâlî ya da Ebû Ya'lâ Halil b. Abdillâh olabileceği düşünülmüşse de ilkinin Musullu, ikincisinin Kazvinli olması (Uğur, 1994: 258; Sandıkçı, 1997: 330), bu olasılığı zayıflatmıştır. Leyyâlî-i Dımışkî'nin kaybolmuş bir eser olma ihtimali de göz önünde tutulmalıdır. Musallî ya da Muslî ve Abdülhamîd gibi isimler de Ma'dikerib ile ilişkilendirilememiştir.

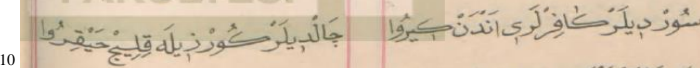
karnında hapsolür ve buradan kurtulduktan sonra Kalun Nerre-dev'i öldürür. Dördüncü mecliste Muhammed Hanifi ile Kereb'in arası bozulur. Kereb, Endülüs'ü fetheder, ancak hemşiresi Adıye'yi şehit ederler ve Kereb'i denize atarlar. Ayrıca Behnâm Şâh'ın komutanı Tûl tutsak edilir. Beşinci mecliste Kereb denizden kurtulur ve Saklabiye şehrine gelip dört yüz pehlivanla güreş tutup Gûl Zengî'yi öldürür. Altıncı mecliste Kereb, Saklabiyye'den Rum hükümdarı Behnâm Şâh'ın kızını kaçıır, Kûhî Lemhâc'ı İslam'a davet eder ve domuz başların diyarını fetheder. Yedinci mecliste domuz başların diyarından gelip İslam ordusunun imdadına yetişir ve amcasının oğlu Zamîr Şâh'ın hatırını yapar. Sekizinci mecliste Kereb, Tûl ile cenk ederken Hz. Ali ve komutanlarından Malik Eşter yardımına gelirler ve Nemrut Kale'sinin fethi üzerine Hâmik Şâh buradan firar eder. Dokuzuncu mecliste Behnâm Şâh iki yüz bin askerle gelip Hz. Ali ve Kereb'e karşı giriştiği büyük savaşta mağlup olunca esir aldığı kahramanlar kurtulur. Onuncu mecliste Kereb, elçi kisvesinde Behnâm Şâh'ı tuzaga düşürmeye gider. Behnâm, Kereb'in elinden kaçıp cadılar hükümdarı Carût'a sığınır ve Carût sihirle Kereb'i kör eder. On birinci mecliste Hz. Ali gelip cadı Carût'u yakalar ve gözlerinin açılmasını sağladıktan sonra Kereb cadıyı öldürür. On ikinci mecliste Kereb, denizde İlyas aleyhisselam ile görüşüp şaraba tövbe ettikten sonra Hz. Ali'nin huzuruna gidip Behnam ve haramileriyle cenk eder. On üçüncü mecliste Kereb'in yoldaşı Tenhâdûs kiliseye gidip rahipleri öldürür, putları kırar ve rahibeleri buradan alıp götürür. Ayrıca Es'ed ile Malik Eşter'in oğlu İbrâhim kurtulur, Kereb onlara katılıp birlikte cenk ederler. On dördüncü mecliste Behnâm Şâh'ın pehlivanlarından Camarpûş ve kardeşleri Müslüman olurlar. Kereb, Elvân Dağı'na gidip Es'ed ve Ma'dî'yi bulur. Cadı Kûs'u öldürürler. On beşinci mecliste Kereb, Tûl, Behnâm ve Hâmik Şâhları öldürüp Saklabiyye'yi fetheder ve Mendûye Şâh ailesi, ordusu ve tebarıyla birlikte Müslüman olurlar.

1.2.3. Dil, İmla ve Üslup

Eserin bu nüshası, dil özellikleri bakımından incelendiğinde ilk dikkat çeken özellik bazı eklerin Eski Türkçede de bulunan ve Osmanlı Türkçesinden itibaren cari olan düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yazılmasının yanında Eski Anadolu Türkçesinden kalma yuvarlak yapıların da görülmesidir. Buna göre Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak şekilde kullanılan bildirme eki -dur uyuma göre yazılmıştır: ne+dir / âsân+dır / idiser+dir. Birinci teklik, ikinci teklik ve üçüncü teklik şahıs geçmiş zaman ekleri düz şekillerdedir: görme+dim / eyle+dim / gel+diñ / kıl+dıñ / gör+di / bul+dı. Bu eklerin çokluk şahısları da aynı şekilde düzdür: depele+dik / saç+dıñız / bil+dıñız / tur+dılar / dile+diler. Öğrenilen geçmiş zaman ekleri ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre yazılmıştır: düş+muş / buyur+muş / ur+muşlar / yan+mış / kesil+mış / yaz+mış. Nazal etkiyle Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak olan ilgi ve iyelik ekleri eserin nazma çekildiği devrin özelliğine uygun bir şekilde düzlük-yuvarlaklık uyumuna riayet edilerek yazılmıştır: Kereb+iñ / cümle+si+niñ / mükâfât+iñ / oğlu+nuñ / mefhum+uñ. Eserde genel itibarla Osmanlı Türkçesi özellikleri görülmekle birlikte Eski Anadolu Türkçesi yapıları da sıkça kullanılmaktadır: gör+evüz / ol+ısar / gel+üben / dinle +gil / haykır+u gibi. Metinde bazı arkaik kelimelere de rastlanmaktadır: kındırmak (s. 28) / tartagan (s. 27) / tokumak (s. 33). Bu tür yapıların görülmesi, Kereb-i Gâzî Destanı'nın sözlü aktarım devresinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde tamamlanıp daha sonra yazıya geçirilirken eskiden kalma yapı ve kelimelerin de metne aynen aktarılmasıyla ilgili olmalıdır.

Elimizdeki nüshanın hattı tamamen harekelenmiştir. Metnin imlası, vezni kadar kusurlu değildir. Bazı yerlerde inceltme görevinde kullanılmış kasr işaretleri⁹ ve mısra sonlarında vav harfi ile biten kelimelere fasl elifi, elif-i farikaya benzer fazladan bir elif eklenmesi söz konusudur.¹⁰ Eserin bir başka imla hususiyeti de genellikle "eytmek", "aytmak" şeklinde görülen demek, söylemek

⁹ : ön (s. 23); : ölü (s. 24); : ününi (s. 25)

¹⁰ :

Sürdiler kâfirleri andan girü
Çaldılar güz-ile ıılıç óayıru (s. 28)

fiilinin, elif harfinin altına konulan bir esre ile yazılmasıdır; bu hareketlerin, kelimenin “éytmek” şeklinde kapalı e ile okunmasına işaret etmek için konulmuş olma ihtimali vardır (s. 8, 9, 11, 14, 15, 23); bu gövdeye gelen geniş zaman ekinin düz şekilde “eyder”, “eyderdi” örneğindeki gibi düz şekillerde yazıldığı da görülmektedir (s. 8, 11, 14, 23) Vokallerden sonra gelen akkuzatif ekleri hemze ile gösterilmiştir.¹¹ İmale gereken yerlerde iki konsonant arasına hareketler konmuştur: Şâd[u]mân (s. 7), kalb[i]gâh (s. 17), dâs[i]tân (s. 15), âs[ı]mân (s. 22), kav[ü]m (s. 6), bah[i]r (s. 27), Am[i]r (s. 7, 8, 9), Zey[i]d (s. 16, 22, 32). Bazı halk edebiyatı ürünlerinde görüldüğü gibi metinde bağlama gruplarının Farsça kurallı terkiplerle yazıldığı örnekler de bulunmaktadır: Cübbe [/Cebe] vü cevşen: Cübbe-i cevşen (s. 13), ad u şânızla: Ad-ı şânızla (s. 15), Ârif-i billâh u âgâhum: Ârif-i billâh-i âgâhum (s. 36). Ekleşmemiş üçüncü şahıs “-durur” şeklinde yazılması gerekirken metinde bazı yerlerde, bağlandığı kelimeye uyumlu hareketlenmiştir: gerek-durur: gerek-dirir (s. 11), kim-durur: kim-dirir (s. 36). Metinde nazal n ile yazılması gereken eklerin n, n ile yazılması gereken eklerin nazal n ile yazılması imla ile alakalı bir kusur olsa gerektir.¹²

Üslup bakımından incelendiğinde Muhlis'in nazma çektiği *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*, destanın özüne uygun şekilde sade ve akıcıdır. Halk önünde okunmak üzere tertiplendiği için söz ve anlam sanatlarından ziyade doğrudan, dolaysız bir ifade tercih edilmiş, terkip kullanımı belirli düzeyde kalmıştır. Destan metninin gövdesi olan mesnevi kısımlarının içinde doğrudan dinleyicilere hitap eden ifadeler bulunmaktadır:

Didiler sultânımız sag ol bu dem

Kamçısın atdı Muhammed dinle hem (s. 34)

Meclisi başlatan “kıta” başlıklı manzumeden esas hikâyeye geçildiğinde mesnevi kısmının ilk beyti girizgâh görevinde nazmedilmiştir:

Râviler böyle rivâyet eyledi

Kerebin cengin hikâyet eyledi (s. 213)

Aynı şekilde meclisin sonundaki kıtaya geçmeden önce mesnevi kısmı, hikâyenin ertesi gün devam edeceğini bildiren ifadelerle sonlanmaktadır:

Ger ömür virir ise Allâh bize

Ey cemâ'at söylerim yarın size

Bâkisin irteki meclisde hümâm

Söylerem bir bir 'ayân cümle tamâm (s. 262)

Meclislerin başında ve sonunda yer alan manzumeler ana hikâyeye nispeten belli ölçüde sanat kaygısı güdülerek nazmedilmiştir. Meclis başlarındaki manzumeler, yerine göre âşikâne, hikemî içerik ve üslupta olurken, meclis sonlarındaki manzumeler genellikle dua içeriklidir. Hikâye arasında kahramanların dilinden söylenen şiirlerde dikkat çeken nokta ise maktada Muhlis'in kendi adını yazmasıdır. Aşağıda girizgâhı, matlaı ve maktayı verilen örnekteki durum, diğer şiirlerde de tekrarlanmaktadır:

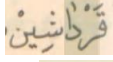
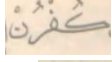
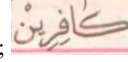
Döndi Kereb hazret-i Mustafâya

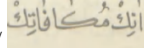
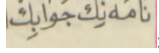
'Aşk-ile virür selâm pür-safâya

Ol Resûlullâhı hem vasf eyledi

Şâni pâkine bu na'tı söyledi

¹¹ : âalebeyi (s. 5); : nÂmeyi (s. 12); : kişiyi (s. 27)

¹² : Üardaşin şehid olup (s. 35); : Anı úoydın küfrün içinde (s.); : KÂfirin elinde (s.

37). / : anî mükâfâtın (s. 11); : NÂmeniñ cevâbın (s. 11);

Der Na't-ı Kerebü'l-Gâzî 'ale'n-Nebiyy Sallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem

Allâh te'âlânın habîb-i zî-şânı oldur

Hem cümle nebînin şâhı ve sultânı oldur

...

Rûh-ı pâkine vir salavât 'âşk-ile her ân

Bil Muhlisî dertli gönülün mihmânı oldur (s. 161-162)

Hikâye anlatımında diğer dinî-menkıbevi destanlarda olduğu gibi türün doğası gereğince tekrara düşülen bölümler fazla olmakla birlikte mekân ve yan karakterlerin çeşitliliği dolayısıyla merak unsuru canlı tutulabilmektedir. Hikâyede bazı gayrimüslimlerin Müslümanlığı kabul etmesinden başka karakter değişimi/gelişimine dair belirgin bir plan yoktur. Burada dil, imla ve üslup özelliklerine değindiğimiz eserin esasen sözlü gelenek içerisinde doğup olgunlaştığı, dolayısıyla eserin okunma performansı ile bütünlük kazandığını, kâğıt üzerinde kusur olarak görünen bazı noktaların icra sırasında dikkat çekmeyeceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Sonuç

Bu çalışma ile edebiyat tarihi kaynaklarında adı geçtiği hâlde ele geçirilememiş eserlerden yalnızca bir tanesi olan Muhlis'in *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*'sinin şu an itibarıyla tespit edilebilen yegâne nüshası tanıtılmıştır. Destanı nazma çeken Muhlis hakkında, ferağ kaydındaki bilgilerden başka malumata erişmek maalesef mümkün olamamıştır. Nazmı ve yazımı 1812 yılında tamamlanan eser, türü itibarıyla, bir destandır ve Türk destanları arasında İslamiyet sonrası oluşmuş dinî-menkıbevi destanlar dairesinde olup esasen mensur nüshaları bulunan ve kıraat kayıtlarından sözlü olarak icra edildiği de anlaşılan Kerbnâmelerin nazma çekilmiş hâlidir. Ana hikâyenin anlatıldığı fasıllar mesnevi biçiminde yazılmış olup eserde farklı nazım biçimlerine de yer verilmiştir. Sanat kaygısından ziyade tahkiyenin önemsendiği, metin boyunca cari olan aruz ve imla kusurlarından anlaşılmaktadır; ancak eserin eldeki nüshası klasik tertibe riayet eden özenli bir kitap görünümündedir. Başlangıçta münacat, naat, dört halife övgüsü, sebab-i telif gibi formal bölümler ve her fasılın başlangıcında bir girizgâh manzumesi ile sonda bir hatime manzumesi yer almaktadır. Bu formal bölümler ile girizgâh ve hatimeler kitap boyunca alfabetik düzene göre kafiyelenmiş olup her birinin maktasında nâzımın adı bulunmaktadır. Ayrıca metnin içerisinde kahramanların dilinden aktarılan şiirlerin maktalarında da aynı şekilde nâzımın adı yazılıdır. Mesnevi biçimi haricinde kalan bu manzumelerin ana hikâyeye nispeten klasik estetik kriterlerine daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Eserin dili, nazma çekildiği devrin özelliklerini göstermenin yanı sıra Eski Anadolu Türkçesinden kalan bazı yapı ve kelimeleri de içermektedir; üslup açısından dolaysız, açık ve anlaşılırdır. Meclis adı verilen bölümlerin birbirine yakın sayfa sayıları halinde tafsil edilmesinden, her fasılın başında meclisin kaç yapraktan oluştuğunu gösteren kayıtlardan ve nüshanın başındaki fihristten anlaşılacağı üzere Muhlis, destanı sözlü icrayı kolaylaştıracak düzende tertip etmiştir.

Makalenin ekinde, dinî-menkıbevi destanlar arasındaki Kerbnâme'nin, Muhlis tarafından nazma çekilmiş hâli olan *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*'nin elde bulunan yegâne nüshasının tanıtımına ilaveten meclis başlıkları, sebab-i telif ve hatime faslı ile birinci meclisin transkripsiyonlu çevirisi verilmiştir. *Siyerü'l-Kerebü'l-Gâzî*'nin Türk edebiyatı tarihindeki yerinin tam olarak belirlenebilmesinin, metnin tamamının neşri esasındaki incelemelerle mümkün olacağı bilinciyle bu tanıtımın eser üzerine yapılacak çalışmalar için bir başlangıç olmasını ümit etmekteyiz.

Kaynakça

- Ardıç, F. (2020). *Hız. Ali Dönemi Valileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.
- Atalan, M. (2011). "Anadolu'da Cenk-namelerin Toplumsal Yansıması". *Kelam Araştırmaları*, 9(1), s. 45-56.
- Atsız, N. (2002). "Türk Destanını Sınıflandırma Tecrübesi", *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (Metinler, İncelemeler)*, ed. Sakaoğlu, S.- Duymaz, A., İstanbul: Ötügen Yayınları.

- Avcı, C. (2004). "Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin". *DİA*. C. XXIX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 353-355.
- Başaran, S. (1994). "Ebû Mihnef". *DİA*. C. X, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 188-189.
- Canyıldırın, A. G. (2017). *Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Çetin, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Egüz, E. (2017). *Erzurumlu Mustafa Darîr'in Sîretü'n-nebî'sindeki Türkçe Manzumeler: İnceleme-Metin*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Eltiş, S. (2022). *Kıssa-ı Kerb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Çorum.
- Emeksiz, A. (2015). "Türk Destanlarının Karakteristik Özellikleri", *Arts & Humanities Conference of The Silk Road*, Daegu, Güney Kore, 15 Şubat 2015, s. 263-286.
- Evliya Çelebi (1996). *Seyahatname I. Kitap*, haz. Dağlı, Y., Kahraman, S. A., Dankoff, R., Gökyay, O. Ş., İstanbul: YKY.
- Evliya Çelebi (2002). *Seyahatname VI. Kitap*, haz. Dağlı, Y., Kahraman, S. A., İstanbul: YKY.
- Evliya Çelebi (2003). *Seyahatname VII. Kitap*, haz. Dağlı, Y., Dankoff, R., İstanbul: YKY.
- Fayda, M. (2009). "Siyer ve Megâzî", *DİA*. C. XXXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 319-324.
- İyiyol, F. (2014). *Kerb Gazi Destanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kaplan, M. (2014). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3 / Tip Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1986). "Türkler'de Halk Hikayeciliğine Ait Bazı Maddeler: Meddahlar", *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu. s. 376-412.
- Küçük, S. (2015). *Hız. Ali- İfrit Cenknemesi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Levend, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi. I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Massoudi (1865). *Les Prairies d'Or*, C. IV, haz. Barbier de Meynard, C., Paris: Impr. Impériale.
- Oğuz, Ö. (2004). "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", *Milli Folklor*, 16(62), s. 5-7.
- Okuyucu, C. (1994). "Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği 'Kerbnâme'", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, 175-202.
- Sandıkçı, K. (1997). "Ebû Ya'lâ El-Mevsîlî", *DİA*, C. XV. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 330-331.
- Sezgin, U. (1971). *Abû Mihnâf*, Leiden: E.J. Brill.
- Sezikli, H. A. (1991). "Amr b. Ma'dikerib", *DİA*. C. III, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 88-89.
- Steingass, F. J. (1892). *A Comprehensive Persian-English Dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*, London: Routledge & K. Paul.
- Togan, Z. V. (2002). "Türk Destanının Tasnifi - III". *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Saim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 912-915.
- Tuğluk, M. Emin (2020). *Kerb-Nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Uzun, İ. (2009). "Türkçe Siyer Kitapları", *DİA*, C. XXXVII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 324-326.
- Uğur, M. (1994). "Ebû Ya'lâ El-Mevsîlî", *DİA*, C. X. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 258-259.
- Uzunyaylalı, M. E. (2020). "Klasik Arap Şiirinde Örnek Bir Şair ve Komutan Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (Aralık Özel Sayı), s. 57-83.
- Yetiş, K. (1994). "Destan". *DİA*. C. XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 202-205.
- Yılmaz, K., Canyıldırın, A. G. ve Gezer, H. (2017). "Kıssa-i Kerb Gâzî ve Hikâye-i Muhammed Hanefî'nin Mensur Bir Nüshası", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), s. 2344-2361.

Ek-1: Metin içinde yer alan başlıklar:

Başlık	Sayfa Numarası
Bu meclis Kereb-i Ğāzī'niñ Hāmik Şāh ile cengidir; dağı ' Amr-ı Miyye ile Kereb'in tutulduğudur. Der Münacāt-ı li-Ķāđıyyü'l-Hācāt. meclisü'l-evvel ve baħr-i hezec	2
Der Na' t-ı Resūlullāh ve baħr-i hezec	3
Der Medħ-i Ćihār Yār ve rađıyallāhu te' ālā ' anhüm ve baħr-i hezec	3
Baħr-i hezec. Der Beyān-ı Sebeb-i Naẓmü'l-kitāb	4
Meşnevî. Der Beyānü'l-maẓşūd	5
Ĥutime meclisü'l'evvel. Baħr-i hezec ve kıt' a-i bā	39
Bu meclis Es' ed ile Ma' ād' iñ tutulup ƣal' a-i Keyvān-ābād'a gönderdikleridir ve Muħammed Ĥanifî'niñ Hāmik Şāh ile cengidir. Ve meclisü's-şānî baħr-i hezec ve kıt' a-i tā	39
Ĥutime meclisü's-şānî baħr-i hezec ve kıt' a-i şā	97
Bu meclis Kereb, cümle erenler zindāndan ĥalāş olup def' ā Kereb tutulup balıƣ ƣarnında maħbūs olup ve ĥalāş oldığıdır ve ƣālūn nerre-devi helāk itđididir. Ve meclisü's-şālîş baħr-i hezec ve kıt' a-i cīm	98
Der Na' t-ı Kābūs ' ale'n-Nebiyy Şallallāhu te' ālā ' aleyhi ve sellem	109
Ĥutime meclisü's-şālîş baħr-i hezec ve kıt' a-i ĥā	147
Bu meclis, Muħammed ile Kereb' iñ mābeyni bozulup ve Kereb Endelūs'ı alup ve hemşiresi ' Ādiye'yi şehid idüp ve kendisini deñize atđıklarındır ve Tūl' uñ gelüp tutulduğudur. Ve meclisü'r-Rābi' baħr-i hezec ve kıt' a-i ĥā	147
Der Na' t-ı Kerebü'l-ğāzî ' ale'n-Nebiyy Şallallāhu te' ālā ' aleyhi ve sellem	161
Der Şi' r-i Subbā' Zengî ' ale'l-Kerebi'l-Ğāzî	181
Ĥutime meclisü'r-rābi' baħr-i hezec ve kıt' a-i dāl	212
Bu meclis, Kereb-i Ğāzî'niñ deñizden ĥalāş oldığıdır ve şehir-i Saģlabiyye[' ye] gelüp dört yüz pehlüvānlar-ile güreş tutup Ğül Zengî'yi helāk eyledididir. Ve meclisü'l-ĥāmîş baħr-i hezec ve kıt' a-i zāl	213
Der Münacāt-ı Kerebü'l-Ğāzî li-Ķāđıyyi'l-Hācāt	244
Ĥutime meclisü'l-ĥāmîş baħr-i hezec ve kıt' a-i rā	262
Bu meclis, Kereb-i Ğāzî' nin Saģlabiyye' den Behnām Şāh' m kızını ƣaçırdıđıdır ve Kūhî Lemhāc' ı müslimān idüp ĥuk-serleri fetħ itđididir. Ve meclisü's-sādis baħr-i hezec ve kıt' a-i zā	263
Ĥutime meclisü's-sādis baħr-i hezec ve kıt' a-i sīn	307
Bu meclis, Kereb-i Ğāzî ĥuk-serlerden gelüp ' asākir-i İslām' iñ imdādına irişididir ve Zāmir Şāh' iñ ĥātırını tesellî eyledididir. Ve meclisü'-sābi' baħr-i hezec ve kıt' a-i şīn	307
Der Şi' r-i Dādān Şāh Vaşafa fıhi li-Kerebi'l-ğāzî	314
Der Münacāt-ı Zāmir Şāh ' Araza li-Ķāđıyî'l-ĥācāt	339
Ĥutime meclisü's-sābi' baħr-i hezec ve kıt' a-i şād	365
Bu meclis, Kereb Tūl ile ceng iderken Şāh-ı Merdān ile Mālik' iñ geldikleridir. Ve ƣal' a-yı Nemrūd' ı fetħ eyleyüp Hāmik Şāh' iñ firār eyledididir. Ve meclisü's-sāmin baħr-i hezec ve kıt' a-i dād	366

Der Şi' r-i Mâlik Ejder rağıyallâhu te' âlâ ' anhö	392
Ĥutime meclisü's-şâmin baĥr-i hezec ve kıt' a-i tã	428
Bu meclis, Behnâm iki kerre yüz biñ ' askerle gelüp Şâh-ı Merdân ve Kereb'le ulu ceng eyleyüp bozıldıĥıdır ve pehlüvânların bendinden ĥalâş olduĥlarıdır. Ve meclisü't-tâsi' baĥr-i hezec ve kıt' a-i zã	428
Ĥutime meclisü't-tâsi' baĥr-i hezec ve kıt' a-i ' ayn	491
Bu meclis, Kereb, Behnâm'a elçi gitdidir ve Behnâm firâr idüp Kereb arĥadan gidüp cãzüya irüp Cârüt Kereb'i siĥr ile â' mâ eyledidir. Ve meclisü'l-' âşir baĥr-i hezec ve kıt' a-i ĥayn	492
Ĥutime meclisü'l-' âşir baĥr-i hezec ve kıt' a-i fã	557
Bu meclis, Şâh-ı Merdân gelüp Cârüt Cãzü'yı tutdıĥıdır ve Kereb-i Ğãzî'niñ gözleri açlıup Kereb daĥı cãzüyü helâk itdidir. Ve meclisü'l-ĥâdi ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i kãf	558
Ĥutime meclisü'l-ĥâdi ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i kãf	621
Bu meclis Kereb'iñ deryâda İlyâs ' aleyhisselâm ile görüşüp şarâbı tevbe eyledidir ve Şâh-ı Velâyet'iñ ĥuzûrına gidüp ĥarâmiler ile ve Behnâm ile cenk eyledidir. Ve meclisü's-şâni ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i lâm	622
Der Şi' r-i Bedr-i Zamân ' ale'l-Kereb ve ' arzûĥalihã ilã ' Alî rağıyallâhu te' âlâ ' anhö	639
Ĥutime meclisü's-şâni ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i mîm	683
Bu meclis, Tenĥâdüs kiliseye gidüp ruhbânları kesüp bütleri ve kızları götürdidir ve Es' ed ile İbrâhim'iñ ĥalâş olduĥlarıdır, Kerebü'l-ĝãzî imdâdlarına gidüp cenk itdidir. Ve meclisü's-şâliš ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i nûn	684
Der Müstezâd-ı Kerebü'l-ĝãzî ' alã ' Alî keremallâhu vechehu ve rağıyallâhu te' âlã ve ' anhö	715
Der Münâcât Muhammed Ĥanifî rağıyallâhu te' âlã ' anhu ' arãza li-Ĥãđıyî'l-ĥacât	718
Ĥutime meclisü's-şâliš ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i vãv	749
Bu meclis Camarpüş ve ĥardaşları müslümân olduĥlarıdır ve Kerebü'l-Ğãzî küh-ı Levlân'a ¹³ gidüp Es' ed'i ve Ma' di'yi buldıĥıdır ve Ĥûs Cãzü'niñ helâkidir. Ve meclisü'r-râbi' ete ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i hã	750
Ĥutime meclisü'l-râbi' ate ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i lâm-elif	799
Bu meclis Tül'uñ ve Behnâm ve Hâmik şâhların helâkleridir ve Kereb-i Ğãzî şehir-i Saĥlâbiyye'yi fetĥ itdidir ve Mendûye Şâh ve oĥlı ve leşkeri müslimân olduĥlarıdır. Ve meclisü'l-ĥâmise ' aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i yã	800
Der Na' t-ı Mehlân Şâh ' ale'n-Nebiyy şallallâhu te' âlã ' aleyhi ve sellem	825
Ĥutime meclisü'l-ĥâmise ' Aşere baĥr-i hezec ve kıt' a-i yã	836
[Ĥatime/feraĥ kaydı]	837

¹³ Metin içinde "Küh-ı Elvân" olarak geçmektedir.

Ek-2: Sebeb-i Telif Kısmı (s.4-5)

İnceleme bölümünde değinildiği üzere Muhlis, eserinde türün diğer örneklerinde de görülen aruz ile hece arası bir vezin yapısını tercih etmiştir. Bu ikili vezin yapısı ile nüshanın imla ve harekeleme hususiyetleri sebebiyle transkripsiyonlu çeviride yer yer tashih, tamir ve eklemeler gerekli görülmüştür. Çok fazla aruz kusuru içermesine rağmen hece sayısında eksik ya da fazlalıkların bulunmaması, metnin mesnevi kısmının on birli hece ölçüsüne göre yapılandırılmış fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün vezniyle yazıldığını göstermektedir. Fasıl aralarındaki nazım şekillerinde de ilgili vezne göre aynı tatbik sürdürülmüştür. Bu hususlar göz önünde tutularak transkripsiyonlu çeviride zihaf ve tahfif gerektiren kısımlar italik yazılmış, vezin düşüklüğünü gidermek adına eklenen ek ve kelimeler köşeli parantez içerisinde gösterilmiş, tashih edilen kısımların nüshadaki şekilleri aparatı verilmiştir. Aruza göre açık olması gerektiği hâlde kapalı olup vasl, zihaf ve tahfife de imkân vermeyen heceler ise gri ile vurgulanmıştır.

Baħr-i Hezec

Der Beyân-ı Sebeb-i Nazmü'l-kitâb

Ƙıt' a-i Elif

[mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün]

Dilâ gel vaşf idem derdim saña evzân-ile cânâ
Bu beyte hoş firâş serdim işit ey kâmet-i bâlâ

Var idi bir ğazâ ey cân okunur neşr-ile her ân
Diledim ki kılam evzân bu ceng-nâmeyi tekmiâlâ

Çün ismi Kereb-i Ğâzî dahı hem merd-i Hicâzî
Erenlerin ser-efrâzı anın mişli cihânda lâ

Düşüp heves derûnuma ki idem anı manzûme
Hediyye ola dostuma ideler ħayr-ile du'â

İşitdiler kamu yârân gelüp söylediler ol ân
Ki yap bir hoşça dâsitân hemân-dem kıldılar ricâ

Cevâb virdim ki inşâ'allâh ki tevfiķ eyleye Allâh
Bi-ħaķķı hem Resûlullâh müyesser eyleye Mevlâ

Gelüp abdestimi aldım iki rek' at namâz kıldım
Ĥâlîķıma niyâz itdim didim *yessir murâdenâ*

Hemân istiħâre itdim yatup hem uykuya gitdim
Dahı seyrânda seyr itdim diyilmez mâcerâ aslâ

Bu nazma çün şürû' kıldım dü çeşmim yaşını sildim
Müyesser olacak bildim 'ayân oldı kamu ihfâ

İlâhî kııl bunu mergûb bu nazmım eylegil maħbûb
Beni eyleme sen maħcûb dü-kevn içinde âh şehâ

Bu Muħliş-i bî-çâredir günâhkâr yüzi qaradır
Kim  ilmi yok âvâredir  inâyet eylegil mevlâ

Ek-3: Destanın Birinci Meclisi (s. 5-39)

[5] **Meşnevî Der Beyânü'l-Makşûd**

[fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün]

Râvîler şöyle rivâyet eyledi
Kerebi bu tarz hikâyet eyledi

Râvînin biri Muḥannif Şâmîdir
Birisî Leyyâlî-i Dımışķîdir

Biri 'Abdu'l-ḥamîd Muşallî biri
Ebâ Hureyre râvîler serveri

Böyle rivâyet iderler ol 'Alî
Mescidinde otururken ol velî

Zeyd¹⁴ ile bahş-i dîn ider iken
Aña ḥaḳḳın emrini söyler iken

Nâgihânî gördiler kim ol zamân
Bir bölük nâs ṭaşradan geldi hemân

Mescid önünden gelüben ṭurdılar
Ağlayup zâr-ile na'ra urdılar

Ol galebeyi görüp şâh-ı cihân
Mescidin önüne çıķdı nâgihân

[6]Gördi kim biş biñ kişidir anları
Zulm ucundan yanmış ol dem cânları

Anlara şordı 'Alî el-Murtażâ
Ne kavümdensiz cevâb viriñ baña

Ağlayarak başlarını açdılar
Başlarına toz u ṭoprak saçdılar

Zârîefgân idüben dâd itdiler
Müslimânız deyu feryâd itdiler

Çün 'Alî şordı bulardan ol zamân
Ne için ağlayup eylersiz fiğân

Ḥâliñiz nedir ki başlar açdınız
Başınıza toz u ṭoprak saçdınız

Didiler ki âh şehâ ğarîberiz
Cümlemiz Mağrib ilinden geliriz

Müslimânız ol Mu'aviye¹⁵ hemân
Bâc u ḥarâc viririz biz her zamân

Anî emrine muṭî' iz bil bizi
Ol Ḥâmik Şâh çün işidüp bu sözi

Bir gece şebḥün idüp kırdı bizi
Ḳarşımızda yaķdı evlâdımız

Ol şâh-ı merdân işidüp bu sözi
Yaş-ıla ṭoldı anî iki gözi

Yazdı Kereb-i Ğâzîye bir nâme
Yazdı düzdi aña bir ḥoşça ḥâme

Müslimânların ḥâlin 'arz eyledi
Vaşf-ı ḥâllerini bir bir söyledi

'Amre virdi şâh daḥı ol nâmeyi
Aldı gitdi Mağrîbe ol ḥâmeyi

[7] Kereb-i Ğâzî otururken hemân
Çıķa geldi ḥ'âce¹⁶ 'Amr¹⁷ ol zamân

Kerebe şundı nâme-i Ḥaydarı
Bildî mefhümüñ okuyup dîn eri

Müslimânlara Ḥâmik Şâh n'eylemiş
Ḳırmış anları nice zulm eylemiş

Ateşe yaķmış çoluķ çocuķların
Alasın andan buların ḥaḳların

Hem Muḥammed Ḥanîfîyi alasın
'Aşķ-ile küffâra kılıç çalasın

Ḥaḳ rızâsı-çün ğazâlar idesiz
Ehl-i küffâra cezâlar idesiz

Hem Muḥammed Muşafânîñ 'aşķına
Ehl-i beyt-i pür-şafânîñ 'aşķına

¹⁴ “Zeyd” ismi nüshanın birçok yerinde “Zeyid” okunacak şekilde harekelenmiş olup çeviriye “Zeyd” şekli ile alınmıştır.

¹⁵ Mana gereği Mu'aviye[ye] şeklinde olmalıdır.

¹⁶ Nüşhada “ḥoca” okunacak şekilde ötre ile harekelenmiş olan kelime çeviriye “ḥ'âce” şekli ile alınmıştır.

¹⁷ “Amr” ismi nüshanın birçok yerinde “Amır” okunacak şekilde harekelenmiş olup çeviriye “‘Amr” şekliyle alınmıştır.

Çün kırın anları virmeyin amân
Cümle îmân ehl-i olsun şādumân

Haşre tek hem yād olısar ismiñiz
Söylene cihân içinde resmiñiz

Dü cihânda Hağ sızı kıla selîm
Zât-ı pâki hürmetine ol Kerîm

Nâmeniñ mefhûmı çün oldı tamâm
‘Amr-ı Miyye söz açup itdi kelâm

Didi şehâ düşmân irişdi bu dem
Biz ne tedbîr idelim bu işde hem

Didi Kereb görevüz tedbîrlerin
Kılıç ile kesevüz tamarların

Hı ğace ‘Amır didi kim ey pehlüvân
Ol Hâmik Şâhın fîli çok bî-gümân

[8] Geldi Kereb didi ‘Amre ey hı ğace
Hağkın ‘inâyeti var bizde nice

Benim katımda hı ğace arslan u fîl
Hıor u zelîldir kâmusı şöyle bil

Koyun öldürmekden âsândır baña
Diñle bu sözlerimi direm saña

Muhammed Hanifî bir yirde ola
‘Askere arğa olup yardım kıla

Pederi şâh-ı merdân-ı Hicâzî
Hem anıñ yâri ola Kereb Ğâzî

Kârı sâzı Hudâdır diñle kelâm
Leşkerinden çorğmağ anıñ ve’s-selâm

‘Amir eydür¹⁸ sen mi merdânsın a şâh
Beni bu sırdan dağı eyle âğâh

Yoksa Muhammed Hanifî bî-gümân
Senden özge pehlüvân mıdır hemân

Eytdi Kereb ol Muhammed kütoldur
Hâl-i tabağası¹⁹ benden uludur

Benim gibi nice kişi aña kul
Yaraşır hem hizmet ide sağ u şol

Babası babamdan evlâdır yağın
Âlâdır kendisi benden bil hemîn

Kerebe didi seniñ gibi a cân
Görmedim ‘ömrümde sen tek pehlüvân

Hıyuyñ ile eyi hulkuñ pek güzel
Yâr-ı vefâsın saña yokdur bedel

Rağmet olsun rûhına Ma’dın hemân
Koydı dünyâda seniñ gibi civân

[9] Yâdigâr kaldın bize andan berü
Du’â eyleyüp ‘Amr gitdi girü

Geldi Muhammed Hanifîye hemân
Viridi selâm ol ğâziye der-zemân

Kereb ile söylenen sözleri hem
Viridi haber çün Muhammede o dem

Çün Muhammed işidüp işbu sözi
Çok du’âlar kıldı Kerebe özi

Baba ‘Amr çün icâzet diledi
Mağribiñ çerisini görem didi

Viridi destür hı ğace ‘Amre pehlüvân
Küffârın çerisine oldı revân

Kâfirin leşkerine irdi hemîn
Anların haliñ görüp bildi yağın

Geldi yine ol Muhammed katına
Tiz irişdi çün anıñ hazretine

Didi bî-nihâye düşmân leşkeri
Çorğaram târmâr ideler bizleri

Biz hemân on biñ kadar erenleriz
Bunca yüz biñ kâfire biz n’eyleriz

Hısâb itdim yidi kerre yüz biñ er
Leşker-i küffâriyân-ı Hâkiser

¹⁸ Nüşanın birçok yerde “éyder” şeklinde harekelenmiş olan bu yapı çeviriye “eydür” şekli ile alınmıştır.

¹⁹ “Hâl ü tabağası” şeklinde yazılması gereken bağlama grubu terkipli yazılmıştır.

Bu kâfirler ile nice idelim
Yâ erenler serveri biz n'idelim

Dir Muḥammed Tañrımız nuşret virir
Ġuşşa yime ol bize fırsat virir

Muştafânîñ hürmetine ol şamed
Bize her demde idiserdir meded

Eytdi yâ ' Amr Hâmik Şâh geldi mi
Bile midir yoksa anda kâldı mı

[10] H'âce ' Amr eytdi gelmişdir bile
Ol kâfir binmiş daḡı bir aq fîle

Ṭaġa beñzer leşkerin ortasında
Ki taḡt-ı zer var fîlîñ arqasında

Dürr-i cevher ile taḡtı düzenmiş
Görinür âşikâr gâyet bezenmiş

' Askerini ol kadar vaşf eyledi
Şabâḡ oldu gör Ḥanifî n'eyledi

Ḳıldılar şabâḡ namâzın mü'minîñ
Mevlâdan ḡacet dilediler hemîñ

Muḥammed Ḥanifî buyurdı derḡâl
Atlarına bindiler anda fi'l-ḡâl

Kerebiñ sarây önine geldiler
Kerebe anda bir âdem şaldılar

İşidüp tâc-ḡânesinden çün Kereb
Şehzâdeye medḡ oḡıdı ki ' aceb

Didi virdin niçün kendiye zaḡmet
Ey dü çeşmim nûrî kân-ı mürüvet

Muḥammed Ḥanifî didi yâ server
Düşmânımız deprenüp çekdi ' asker

Hem benim azdır çerim nice idem
Didi Kereb sen fâriḡ ol gör n'idem

Getürme göñle bir zerre ḡuşşayı
Efendime beyân idem kışşayı

Nâmeniñ mefhûmunı şerḡ eyledi
Emr-i şâh-ı merdânı hep söyledi

Girü Muḥammed Ḥanifî ' askere
Geldi du'alar idüp ol servere

[11] Kerebiñ sözine oldı şadumân
Ġiçdi taḡtında oturdı bir zamân

Hem Kereb kendi yirinde oturur
Gördiler kim anda bir ilçî gelür

Hâmik Şâh göndermiş ilçiyi meger
Ol Muḥammed Ḥanifîye çün o ḡar

Anda ilçî yir öpüp ṫurdı hemân
Ḥanifîye şundı nâme ol zamân

Ḳardaşına virdi Muḥammed anı
Oḡudı Zeyd anı çün ' ayânî

Nâmesinde böyle yazmış Hâmik Şâh
Kim ' Arablar ' azme sürmedi sipâh

Kimse yurdıma ayak başmış degil
Ḳurı yazıma benim gelmiş degil

Sen n'içün geldiñ âyâ pûr-ı ' Arab
Yıḡasın ili vilâyet[i] bî-sebeb

Ḳavmümüzi kırup idesin cidâl
Bu diyârı eyleyesin pâyümâl

İmdi ben anıñ mükâfâtın saña
Eylesem gerek-dirir²⁰ öñden soña

Bir bölük aç u ḡarâmî gelesiz
Bu diyârı hep helâke viresiz

Sürmişem üstünüze bî-ḡadd sipâh
Tâ ki sizleri idem bu dem tebâh

Böyle söylemiş Hâmik Şâh nâmede
Göresiz kendiñizi hengâmede

Râv'ler eydür Muḥammed ol zamân
Nâmeniñ cevâbın işidüp hemân

²⁰ Ekleşmemiş üçüncü şahıs “-durur” şeklinde yazılması gerekirken burada bağlandığı kelimeye uyumlu yazılmıştır.

Buyurdu bir nâme derhâl yazdılar
Hâmik Şâhın ilçisine virdiler

[12] İlçi alup nâmeyi çün götürür
Hâmik Şâhın hużūrına yitürür

Öñüne kodı Hâmik Şâhın hemân
Mührüñ[i] giderüp oğur ol zamân

Yazmış evvel kim Hudâ-yı lem-yezel
Bu gâzâyı bize bahş itmiş ezel

Kim gelevüz bu diyârı alavuz
Mağrib iline hirâsân şalavuz

Bî-gâñ leşker getürmeñ ey la'îñ
Göresin nice sürevüz huşm u kîñ

Ne seni koruz ve ne hem ceşîñi
Bitürevüz işbu demler işîñi

Qurtulam şanma elimden ey la'îñ
Göresin nice olisar ceng ü kîñ

Kâfirin ne haddi vardır bu zamân
Ehl-i İslâma tura qarşu hemân

Cümle Mağrib diyârını alavuz
Kâfire dürlü cezâlar kılavuz

Böyle dimiş nâmesinde Şâh-ı zâd
İşidüp kaçıldı Hâmik bed-nihâd

Râvî'eydür ol Hâmik Şâh kaçıldı
Cevâbından nâmenin çok şakıldı

Emr idüben ceng-i harbî çaldılar
Cengin esbâbıñ müheyyâ kıldılar

Velvele tołup cihân itdi şadâ
Bindi küffâr leşkeri mîr ü gedâ

Âlâylar bağlanup şâflar düzendi
Şağ u şol u qalb ü cenâh bezendi

[13] Bu cānibden Muḥammed Ḥanifî hem
Qardaşı Zeyd-ile emr itdi o dem

Bindi İslâm leşkeri hem fevc ü fevc
Kūs-ı harbî çaldılar hem mevc ü mevc

Şağ u şoluñ leşkerin bezediler
Qalb u cenâh şâfların düzediler

Âlâyların çeküp anda kıldılar
Kereb-i Gâzîye âdem şaldılar

Kereb işidüp ata bindi hemân
Yarağın anda geyinüp der-zamân

Cübbe-i cevşene²¹ garq oldu hemîñ
Kerhî peyk²² üzerine bindi yaqîñ

Leşkerine eytdi serverler bilin
Ceng günidir atıza süvâr olın

Taşra sürin qal' adan oluñ revân
Leşker-i küffâra virmeyiñ emân

Andan 'alem-dârına çün buyurup
Şîr-peyker 'alemini getürüp

Kendisi biñ kişi-le taşra çıkup
Sürdi mü 'minlere anda irişüp

Bir cānibe gelüben cem' oldılar
Kereb ü Ma' dî ve Es' ed geldiler

Muḥammed Ḥanifîye selâm virüp
Birbirini qoçuban 'ahd eyleyüp

Cümle server baş u cāndan giçdiler
'Ahd ü peymân eyleyüp andan içdiler

Deryâ gibi cūşa geldiler hemân
Muḥammed Kerebe dir yâ pehlüvân

Düşmân 'askeri gâyetde çok-durur
Rub' u deñlü bizim 'asker yoq-durur

²¹ "Cübbe [/Cebe] vü cevşene" şeklinde yazılması gereken bağlama grubu terkipli yazılmıştır.

²² "Kerhî peyk" tamlaması muhtemelen yanlış yazılmış olup dağ gibi kuvvetli at anlamındaki "Küh-

peyker" (Steingass, 1892, s. 1066), kastedilmiş olma ihtimali vardır.

[14] Korkaram mü 'minlere şikest ire
Cümle ' askerimizi küffâr kıra

Kereb eydür ey emrũ 'l-mü 'minin
Bu endişeyi çıkar dilden hemin

Hazret-i Haq yardım ider mü 'mine
Leşker-i küffâr için gâmlar yime

Sen uşanma diyü şâf bağladılar
Düşmânın çigerini dâğladılar

Didi Kereb ben ile Ma' dî dahı
Oğlum Es' ed yiterin bil yâ ahî

Bugün İslâm dîni için cânımız
Fedâ olsun cümle hânmanımız

Kerebe didi Muhammed yâ server
Korkaram ki leşkere keder irer

Bu sözden sonra Kereb-i Gâzî'hem
Leşkeri cümle tolaştı bir kadem

Çağırıp dir müslimânlar dinleyin
Söyleyecek sözlerimi anlayın

Taıırı arslanı ' Alî baña hemin
Nâme yazup gönderüp bilin yakın

Buyurmuş nâmesinde böyle kelâm
Cümleñize eylemiş çok çok selâm

Hem buyurmuş cümle küffârdan ' ayân
Yüz çevirmeyin âyâ ehl-i mînân

Nâmeniñ sözünü tekmiñ eyledi
Döndi bu kez leşkerine söyledi

Didi mü 'minlere cümle âr olup
Kâfire kılıç urup fırsat bulup

Bi-hisâbdır leşker-i küffâr bilin
Ey taıırı leşkeri siz âgâh olun

[15] Sa' y iderseniz eger cümle kamu
Ad-ı şânızla²³ olur cihân tolu

Eger başarılar ise anlar bizi
Kılıçdan giçürürler cümlemizi

Ey ad-ile ölmek evlâdır bize
Güş urup kulaç tutuñ işbu söze

Yavuz ad-ile olmaç şâh-ı cihân
Yegdir ölüm bize andan bu zamân

İdüp ' asker-i İslâma naşâhat
Ki o serverlere eyledi hürmet

O serverler cân u gönülden kabûl
' Ahd ü peymân eylediler pür-uşul

Cân-ile dürüşdiler çünkim bular
Kerebe muhkem cevâb virdi olar

Kereb anlara du' âlar eyledi
Geldi Muhammede andan söyledi

Didi server şöyle ben cehd eyledim
Küffârı kırmaqlığa ' ahd eyledim

Şöyle dürüşmege kılıç ile ben
Gürz-ile düşmânı ezem şöyle ben

Tamarın kesüp bir eyü ad idem
Dasitân ola ' âlemi şâd idem

Kerebin sözün Muhammed Hanifî
Tutdı şâd oldu Muhammed Hanifî

Eytdi şöyle ben dahı ey pehlüvân
Heves idem ki dökeyim nice kan

Düşmânın kesüp tamarın getürem
Önüme katup bölük bölük sürem

Bu söze kıldı Kereb çok âferin
Böyle dirken kûs u nekķâre²⁴ hemin

[16] Çaldı küffâr tutdı cihânı âvâz
Duyup eytdi Kerebin atı pervâz

Meger kim Kerebin atı be-gâyet
Cengci idi na' ra urdı o sâ' at

²³ "ad u şânızla" şeklinde olması gereken bağlama grubu terkip şeklinde yazılmıştır.

²⁴ نكارة şeklinde yazılmıştır.

Öñ ayağıyla yiri deper idi
Tırnağıyla taşları söker idi

Hämik Şâh nazar idüp mü'minleri
Gördi kim hem az çeridir anları

Tağ gibi idi 'acâ'ib esb-i nâz
Aña biner idi hem merd-i Hicâz

Çahçaha ile gelüp didi o dem
Bu 'Arab kavmi delidir işbu dem

Kerebi cümle silâh-ile hemîn
Götürür incinmez idi ol emîn

Hem bu deñlü leşker ile geleler
Bu kadar 'askere bâğî olalar

Var idi on sekiz atı hem dağı
Gayrı bu atdan işidin ey ağı

Böyle diyüp dört yaña bağı kefer
Var idi Mağrib çerisinden bir er

Bu atlar da yâdigârdı a server
Lakin bu didiğim at cengi sever

Didi atıñ meydâna geldi kefer
Bir kezin çağırdı er taleb ider

Küs âvâzın çün işitdi ol feres
Depdi yiri cenge eyledi heves

Çolu kuvvetlü idi hem bi-îmân
Didi Hämik Şâh başıçün bu zamân

Cevlân itmek diledi çünkim Kereb
Gâzî görüp bu hâli kıldı 'aceb

İş idem ki 'âleme destân ola
Hem bizim 'askerimiz şadân ola

İnşâ'allâh didi ol Kereb Gâzî
Cümle pehlivânların ser-firâzı

Bu 'Arablardan birin diri komam
Şağ selâmet birisin giri komam

Küsları kâfir elinden alayım
Anlara bir ulu heybet kılayım

Virdân-ı Mağribî dirler adıma
Gelin imdi beşer onar katıma

Kâfirin şınmasına küsdür sebep
Didi mü'minlere merdân-ı 'Arab

Çok hünerler göresiz benden didi
Böyle diyüp kelb gibi ürer idi

Şâf idüben düzdiler mü'minleri
Kaldı şağ kolda Kereb ol dîn eri

Depdi mü'minlerden atıñ bir süvâr
Girdi meydâna hemân kıldı qarâr

Ma' diyi şol kolda kodılar hemîn
Kodı Es'edi kafâda ol emîn

Bahadır erlerden idi pür-hüner
Cevlân idüp pervâne gibi döner

Turdu pusıda Zeyid-i bin 'Alî²⁵
Kalbde Muhammed Hanifî ol velî

[18] Hanifîniñ 'alem-dârı idi ol
Zengibârdan gelmiş idi pür-uşul

[17] Kıldı qarâr kalb-gâhda ol sa'id
İde cümle küffârı Hağ nâ-ümîd

Minge Zengî dirler idi adına
Çıkarup geldi kâfirin katına

Ol yaña kâfirler âlây bağlayup
Bibirine anda çeşm ü güş urup

Didi Mağrib kelbine çağırısın
N' içün bihüde yire bağırısın

Fîliñ üstünde altun taht kırdılar
Vezîrler-ile Hämik oturdılar

Diyüp Virdâna berâber geldi hem
Çekdi kından seyfini kâfir o dem

²⁵ "Zeyd bin 'Alî" ismi iki esre ile harekelenip "Zeyid-i bin 'Alî" şeklinde yazılmıştır.

Minge Zengîyi çaluban ol zamân
Men'î kıldı çüst ü çâpük pehlüvân

Minge daħı seyfin 'uryân eyledi
Virdân-ı Mağribe gör kim n'eyledi

Al bunu benden diyüp bir kez çalup
Virdânı anda iki pâre kılup

Yine cevlân eyleyüp er diledi
Bir la'ın meydâna geldi söyledi

Adına Bağdâni dirlerdi anıñ
Minge sögdi dökmek istedi kanın

Birbirine çün muqâbil oldılar
Minge anı depeledi gördiler

Ne kışşayı dirâz idem bu zamân
Birbiri ardınca Minge pehlüvân

Yitmiş dört pehlüvân öldürdi o dem
Mağribin çerisine havf düşdi hem

Yine cevlân eyleyüp er diledi
Hâmik Şâh bu hâli görüp söyledi

Didi görün a begler pehlüvânlar
Bu zengî kıl yok itdi nice cânlar

Bize neler eyledi bu kıl didi
Hergiz olmaya 'Arabdan ol didi

[19] İmdi bir er isterem ki tîz vara
Anı esîr eyleyüp tîz getire

Fîle binüp bir harîf gör n'eyledi
Sürdi meydân içre cevlân eyledi

İllâ bahâdır er-idi ol la'ın
Minge korqmadı görüp anı hemîn

Zîrâ filî ceng işin bilir imiş
Cengde nice hîleler kılar imiş

Mingeniñ atı haṭâ itdi hemân
Fîli görüp anda ürkdi ol zamân

Minge piyâde olur hem ol zamân
Ol filîñ üstüne yürür pehlüvân

Ol kâfir fîle didi fîl bu eri
Tut âyâ fîl bu eri bu dem diri

Uzadup hortumuñ tutdı Mingeyi
Bilinden tutuban gitdi Mingeyi

Ol filî süvârın ardında meger
Dururlar on dâne zengî-yi kefer

Kılıçların çeküp Mingeye cümle
O anda eylediler aña hamle

Minge daħı kalkanın başa tutup
Kalkanı altında ol dem gizlenüp

Fîl daħı Minge-i bî-çâreyi hem
Hortumıyla kıvrayup tutdı o dem

Müslimânlar cümle mâta kaldılar
Minge için cümle fikre daldılar

Mingeyi fîl çün diledi kim vire
Pîl-vâna anıñ işini bitüre

Bu hâli gördi çü Es'ed pehlüvân
Sürdi atın bu taraftan nev-civân

Öyle urdı kim başına ol filîñ
Başını tartağan itdi çün biliñ

Didiler iki taraftan yer yerin
Minge Zengîye ki olsun âferîn

Kerebiñ oğlu Es'ed ol la'ânı
Gürz-ile hürd eyledi ol bî-dânı

Na'ra urup itdi Es'edem biliñ
Ceddimiñ işinde üstâdam biliñ

Ey Mağribîler Kereb-i Gâziniñ
Oğhyam Müslimân ser-firâzımıñ

Böyle diyüp cevlân eyledi hemân
Ünüñ işitdi kâfirler ol zamân

Şağ koldan Yağmuş-ı mel'ün n'eyledi
Otuz biñ er-ile hamle eyledi

Es'ed ile daħı Minge dil-âver
Hamle kıldılar kâfire ser-â-ser

Kâfirin içine hergiz düşdiler
İt gibi kâfirler anda üşdiler

Kırdılar kâfirleri çalışdılar
Kayırmayup cân u başdan giçdiler

Bu yaña Kereb-i Gâzî ol hâli
Görüp na' ra urur qalmaz mecâli

Didi uşanma kâfirlerden oğul
Muştafânîñ mu' cizâtı bizde bul

Kâfirin kesin şamarın didi ol
Çün bize böyle buyurmuşdur Resûl

Es' ed işitdi atası na' rasın
Rüstem-i Dâsitân oldı şanasın

[21] Şâd olup mestî dâvâne oldı hem
Ne yire kim irişdi anda o dem

Küşelerden püşteler çün yağdırup
Kereb oğlunuñ bu cengini görüp

Bir siyâh toz çıkdı anda nâgihân
Karañu oldı görünmedi cihân

Es' ed ile Minge kayırmadı hiç
Otuz biñ kâfire çaldılar kılıç

Kâfirin bir pehlüvânı var idi
Adına Hüm Pehlüvân dirler idi

Hâmik la' in buyurdi Hûma dağı
Bir nice ' asker alup git ey ağı

Ol iki dîv olmaya ' askerimi
Şındıralar ol otuz biñ çerimi

Bi't-tamâm yigirmi biñ er Hüm-ile
Hamle kıldılar iki şâhib-dile

Dögdiler kûs Minge ile Es' edin
Sürdiler üstine iki emcedin

Ehl-i İslâm çün bu hâli gördiler
Es' ed için çok du' alar kıldılar

Aldı kâfir Es' edi çün ortaya
Hücüm eylediler ol tolu aya

Bu hâli gördi Kereb hem ol zamân
Şıçradı arslan gibi ol pehlüvân

Na' ra urdı baṭṭâl-ı şâhib-kırân
Didi küffâr içine ol qahrımân

Birbirine giçdi küffâr leşkeri
Gördiler kim geldi erler serveri

Çardaşı Ma' dî anı görüp dağı
Hamle itdi anıñ ardınca ağı

[22] Anıñ ardınca Zeyid-i bin ' Alî
Rüstem-i Zâl gibi didi ol velî

Daldı küffâr içine ol pehlüvân
Na' rasından lerzeye düşdi cihân

Çaldı kılıç küffârı bî-hadd kırup
Leşker-i İslâm anı öyle görüp

Hamle kıldı cümle İslâm leşkeri
Cân fedâ kıldılar ol gün ekşeri

Bir kıyâmet oldı kim *yevme'n-nüşûr*
Kimi gamlandı kimi oldı sürür

Pehlüvânlar na' ra urup çağırır
Korkman ey Haq leşkeri dir bağırır

Birbirine takviyeler virdiler
Ol Hâmik Şâhın çerisin kırdılar

Hâmik Şâh buyurdi ' askerine hem
Eylediler cümlesi hamle o dem

Öyle ceng eylediler kim bu cihân
Geldi tenge yirler ile âsmân

Ol Muhammed Hanifî ibni ' Alî
' Amüduñ çignine aldı ol velî

Hamza-veş çalar kılıcın ol emîn
Heybetinden ditredi zîr ü zemîn

Es' ed aña kafâ-dâr oldı o ân
Çaldı kılıç şındırup gürzi gârân

On iki biñ ' asker-i İslâm kamu
Yidi yüz biñ er idi kâfir ' amü

Katı ceng eylediler anda o dem
Cengde Muḥammed Ḥanifî dem-be-dem

[23] Kılıç çeküp kâfiri kırar idi
Birbirine urup hem kıvar idi

Aşağıya yukarıya çün sürüp
Öñüne gelenleri cümle kırup

Çıkdı bir depeniñ üstüne o dem
Ol ma' rekeye nazar eyledi hem

Gördi İslâm kâfire çalar şatır
Ölüler birbiri üstüne yadır

Yine Muḥammed daḥı na' ra urup
Çalñ ey Ḥaḥ leşkeri kılıç diyüp

Cenge mü 'minleri kındırdı hemân
Bir tarafından Kereb-i Ğazî ' ayân

Tañrı adın zikridüp darblar urur
Kâfiri bölük bölük bozar yürür

Ol daḥı eydürdi kim ey mü 'minân
Ḥaḥ yolına ğazâ kılıñ ' aşıkân

İkdâm idüp göreyim sizi diyüp
Sürüp küffârın şağın şola büküp

Ey la' inler benüm Kereb-i Ğazî
Ṭamarıñız keserem diñlen rāzı

Cân-ı gönülden atın sürdi hemân
Yine cenge girdi andan pehlüvân

Ḥ ũace işidir erenler na' rasın
Hem oqur İnnâ fetehñâ süresin

Du' â idüp dir idi yâ İlâhî
Ey Ḥudâ nuşret virüp kıl penâhı

Kılıcından kâfirin mü 'minleri
Ḥıfz idüp şakla yâ Mevlâ anları

Daḥı küffâr arasında ün idüp
Dirdi ey dirîğâ Hâmik Şâh gidüp

[24] Anı ĥurd eylediler ne idelim
Şâh-ı Mağrib depelendi n' idelim

Pâdişâhsız kaldı ülke biliñiz
Çağırup dir leşker āğâh olñız

Her kim ölü sözün işitse hemân
Mest olurdu ceng idemezdi ' ayân

Bu vech-ile iki leşker birbirin
Hem girişüp ceng iderler yer yerin

Kâfirin cengi yavaşladı hemân
Hâmik la' in böyle gördi ol zamân

Aşlı nedir diyü bindigi flî
Bir depeye sürdi gördi bu ḥâlî

Bağdı gördi ol ova yüzi âdem
Leşi ile toptolu olmuş o dem

İllâ ' Arabıñ leşi yok arada
Ne depede ne ovada qarada

Cümle kendi leşkeridir kırılan
Leşleri yerin yüzünde serilen

' Aklı başından gidüben oldu mât
Ol la' ine dünyâ oldu zulumât

Şandı ol dem kıpdı kıyâmet günü
Cihânı tutmuş ğazîlerin üni

Tâ kim aḥşâm irdi emr eyledi hem
Ṭabl-ı ârâm çaldı kâfirler o dem

İki leşker birbirinden ayrılıp
Kıondı çadırlarına rāḥat olup

Muḥammed cengden dönüp durmadılar
Kereb-i Ğazîyi çün görmediler

Anda melül oldu Muḥammed ğâyet
Olmaya Kerebe ' aceb bir ḥâlet

[25] Bunı söylerken Kereb güle güle
Gelür Muḥammed varır şâhib-dile

Kanda idin didi ey şâhib-kırân
Ne gelürsin böyle olduñ şâdumân

Kereb eydür yâ ' azîzim diñlegil
Küslardan ötüri vardım şöyle bil

Bizim ordumuzda hem yok idi kūs
Hamle kıldım kâfire ey ' aklı us

İşte yitmiş kūs aldım çün getürdüm
Şehâ devletinde anı yitürdüm

Devletiñ sancagında nevbet-i şâh
Urıla didi Kereb kıldı āgâh

Muḥammed Kerebe du' â eyledi
Kerebiñ kulları gör kim n'eyledi

Kereb ile serverler şād oldılar
Cümlesi mesrūr oluban güldiler

Şehre girüp kapuyı bağladılar
Düşmāniñ cigerini dāğladılar

Çıkup tahta karār eyledi Kereb
Rāhat eyledi yatup merdü 'l- Arab

Muḥammed çadırına gitdi hemān
İtdi qarār ol gice ol pehlüvān

Çün sabāh oldı yine Kereb Ġāzî
Çıkdı taşraya daḡı diñle rāzi

Hem Muḥammed Ḥanifî ata binüp
Çekdi şāflar düşmāna yönüñ dönüp

Çün Kereb buyurdu ol yitmiş kūsı
Dögdiler cihāni töldurdu sesi

Ol Hāmik Şâh işidüp kūs ününi
Kendi leşkerine döndi yönüni

[26] Eytdi ' Arablarda kūs hiç yok idi
Bunları kıandan getürdiler didi

Ol kavüm Kerebiñ işin söyledi
Bizden aldı kūsuları cebr eyledi

Kūsuları alup bize çaldı kılıç
Daldı leşkere mecāl virmedi hiç

Kıldı nice leşkerimizi bîcān
Kūsuları alup daḡı oldı revān

Kendi leşkerine eylemiş anı
Ol la' in işitdi kıurdu kıanı

Hāmik Şâh kaçıkuyup buyurdu hemān
Düzdiler şâf leşkerini ol zamān

Leşker-i İslām bu ḡali gördiler
Leşker-i küffāra qarşu durdılar

Kılıçların çeküp şâf bağladılar
Cūşa gelüp şevk-ile çağladılar

Şaḡ tarafda durdu Ma' dî pehlüvān
İki biñ er-ile ol merd-i cihān

Şol tarafda durdu Es' ed nev-civān
İki biñ er-ile cümle şādmān

Durdu Muḥammed Ḥanifî kıalbde hem
Şaḡda durdu Kereb-i Ġāzî o dem

Bilde silāh omuzda gürz-i gārān
Atı virirdi daḡı bezme nişān

Baş kıodu Muḥammede o dem Kereb
Depdi cevlan itdi meydānda ' aceb

Na' ra urup er taleb itdi durur
Ol Hāmik Şâh daḡı anda buyurur

Hindülardan yüz kimesne var idi
Beglerine Maḡḡıyî dirler idi

[27] Gürbüz idi Maḡk-i Hindî bî- ġmān
Depdi meydāna yüz Hind-ile revān

Yüz er-ile Kerebe ḡamle idüp
Anların ortasına Kereb düşüp

Neheng gibi şol baḡrde pehlüvān
Öñine düş olanı atdan hemān

Tutup hevāya atardı pes hemān
Düşüp yire ḡurd olur kâfir ' ayān

Anıñ cengine ḡayrān olur İslām
Ellisin mürd itdi Kereb ve 's-selām

At başın çeküp baḡisi kaçdılar
Nāmūs-ile ' arı ḡake şaçdılar

Kereb anı görüp her dem çağırır
Ey Hāmik Şâh diyüp anda baḡırır

Ne resme oynaram bir kez nazar it
Görüp ceng ü cidālîmi hâzer²⁶ it

O gün ki Endelüsde saña geldim
Ki çok ni' met yeyüp katında kaldım

Baňa didin ki yediğiñe göre
Hünerin de var ise lâ'ik sere

Yok ise eger hünerin bu ni' met
Harâmıdır deyü kıldıñ böyle şöhet

İşte gösterirem önünde hüner
Baňa helâl mıdır o ni' met aħîr

Yoksa harâm mı diyüp na' ra urur
Depdi Hâmik Şâhın üstüne yürür

Hamle kıldı kendini kalbe urup
Yıldırım gibi Hâmik Şâha irüp

Hep gelen kâfiri itdi tartağan
Sünü birle kâsdına oldı revân

[28] Nice yüz biñ kâfir na' ra urdılar
Kerebiñ üstüne hücum kıldılar

Hâmik Şâha varmağa komadılar
Üşdi kâfirler girü dönmediler

Ol la'îler çünki Kerebe üşüp
Ceng iderek bir yaña Kereb düşüp

Ol Muhammed Hanifî gör n'eyledi
Cümle müslimânlara emr eyledi

Yürüdiler bir uğurdan cenge hem
Yardım itdiler Kerebe çün o dem

İrişüp Kerebiñ üstünden hemân
Girü dögdiler kâfiri ol zamân

Kâfirin içine öyle girdiler
Ceng idüp haylî kâfiri kırdılar

Toz direklendi hevâya gün yüzün
Tutdı kimse fark idemez kendüzün

Ol gün mü 'minler 'azîm ceng itdiler
Yir yüzünü kâfire teng itdiler

Kereb-i Gâzî na' ra urup o ân
Didi ey leşker-i İslâm bu zamân

Dürüşin kâfire virmeyiñ emân
Size yardımcıdır Allâh her zamân

Kındırup mü 'minleri yine daħı
Bir 'azîm ceng eylediler ey aħî

Sürdiler kâfirleri andan girü
Çaldılar gürz-ile kılıç haykıru

Yine gayret eyledi kâfir o dem
Sürdiler mü 'minleri girüye hem

Gün gidüp ol gün daħı aħşâm olup
Tabl-ı arâm çaldı leşker ayrılıp

[29] Şehîd olmuş idi biñ kişi o gün
Melâl oldılar be-gâyet mü 'minün

Hü'âce ' Amr geldi Muhammede hem
Şordı kında idiñ ey hü'âce bu dem

Hü'âce ' Amr didi ey şehzâde ben
Kâfirin içinde idim diñle sen

Çok kâfir düşmüş kesilmiş başları
Meydân ortasında yatur leşleri

İstemez ceng ide bildim anları
Hem âdem gönder şehîd olanları

Bu gice defn eylesünler anları
Cennet-i firdevse irsin cânları

Kereb-i Gâzî sürüp şehre gelüp
Oturup tahtında hem şöhet kırup

Muhammed Hanifî serverler ile
Kıldı şöhet oturup anlar ile

Didi ' Arab begleri gördiñiz mi
Kerebiñ işlerini bildiñiz mi

²⁶ هزر şeklinde yazılmıştır.

İkdām idüp fıllore gitdigini
Hāmik Şāha nice kaşad itdigini

Hele āferīn ki şāhib-kırāndır
Ola taḥsīn aña merd-i şīrāndır

Deyüp Kerebi ḥaylī medḥ eyledi
Ġāzīlerdin cümlesine söyledi

‘Amr-ı Miyye Hāmik Şāhın katına
İrdi gördi ki oturmuş tahtına

Mağribiñ beglerine eytdi o dem
A begler ġāzīler görđiñiz mi hem

Ol ‘ādil nā-bekār işler gösterüp
Nice leşkerimi fenāya virüp

[30] Āferīn ol erin ikdāmına hem
Hele benim añladığım işbu dem

Kerebin erligi ikdāmı cengi
Böyle bildim anıñ yok mişli dengi

Düşmāna vardığı zamān şöyle kim
İtmedi Gerşeb āḥū-dest²⁷ böyle kim

Mağribiñ begleri daḥı Kerebiñ
Medḥ iderler erligin dil-berligin

İnşāf idüp cümlesi medḥ eyledi
Kerebiñ erligini hep söyledi

Girü döndi işidüp ḥōca anı
Geldi andan Muḥammede nihānī

‘Arabiñ serverleri bunda hemān
Kerebiñ söylerler erligin ‘ayān

Ḥı̇āce dir gidem Kerebiñ katına
Ne söyler kulaḥ u ram ḥāzretine

Muḥammed Ḥanifī katına sürüp
Kerebiñ katına hem andan irüp

Sarāya girdi Kerebi gördi ol
Taḥtda meclisi kurulmuş sağ u şol

Nūş ider bāde-i gül-gūni daḥı
Ḥadeḥ birle bir elinde ey āḥī

‘Amr-ı Miyye daḥı ilerü varup
Viridi selām hem Kereb ‘Amrı görüp

Daḥı ‘Amra ‘izzet idüp ger ‘aceb
Ḥalkdı ayak üzre ol ‘ālī-neseb

Yanına alup oturdı ‘Amrı
Şordı andan didi ey gözüm nūrı

Şāḥim Muḥammed Ḥanifī neyler ol
Ḥı̇āce ‘Amr didi diñle ey oḡul

[31] Müslimāndan şehīd olmuş biñ kişi
Çok melül oldu Muḥammed gör işi

Kereb-i Ġāzī ġāyet oldu melül
Eytdi ben de şehre geldim pür-uşul

Kereb ‘Amra ‘Amr daḥı Kerebe
Ḥoş du‘ā eyledi merdü’l-‘Araba

Ḥı̇āce ‘Amr didi ey gözüm nūrı
Ma‘dīniñ rūḥı revānı serveri

Ḥoşnūd olsun senden ey şāhib-kırān
Kereb eytdi ol emīrū’l-mü’minān

Ḥamza raḥıyallāḥu ‘anhu benim
Şultānım idi ve cān içre cānım

Ben andan nice erlik ḥākrımānlıḥ
Çün öğrendim daḥı şāhib-kırānlıḥ

Rūḥımı şād eylesün Allāh anıñ
Cennet-i a‘lā kıla hem meskāmıñ

Aḥvālinden ‘ālemin söylediler
Ḥaylī zamān danışık eylediler

Bir zamān ‘Amr-ile şoḥbet itdiler
Şoñra anda cām-ı ḥāba gitdiler

Giceniñ şülüşi giçdi nāḡihān
Zār u eḡḡān ile ḥoldı bu cihān

²⁷ “Gerşās-b-ı āhen-dest” kastediliyor olmalıdır. Gerşās-b ya da Gürşās-b, *Şehnâme* kahramanı

Rüstem’in atalarından, Tahmasb’in oḡlunun adıdır (Steingass, 1892, s. 1082).

Şehr-i Tırabulusdan çağrışdılar
El-emân diyüp kamu bağrışdılar

Muhammed Hanifî işitdi üni
İşbu âvâz kında dir söylen bunı

Bir kişi eytdi âyâ şâh-ı cihân
Fettâh ' Ayyârdır iden zâr u figân

Vardılar tızcek anı getürdiler
Ol şâhın huzûrına yitürdiler

[32] Eytdi ey Fettâh nedir hikâyetin
Beyân eyle baña bu rivâyetin

Didi şehzâdem ne durmaq vaqtidir
Gülûv eyledi kâfir pek kıatıdır

Şehri aldılar mü 'minleri kırup
Kereb ile ' Amrın işin buyurup

Müslimânları bu gice başdılar
Cümlesinin başlarını kesdiler

Eytdi Muhammed Hanifî hâlleri
Nice oldı baña söyle anları

Aşlı bunuñ nice olmuşdur a cân
Şabâh olsun bellü olur a sulţân

Çün ırte oldı şems çıkdı cihâna
Tulû' idüp görürler kim hemâna

Biñ atlı gelüben eyledi figân
Libâsları pârelenmiş kâmekân

Eytdiler kim almadan İbni ' Alî
El-emân âh feryâd iriş yâ velî

Yoksa mü 'minleri burca aşarlar
' Amr-ile Kerebin başın keserler

Muhammed Hanifî işitdi anı
Yüzünde rengi kılmadı hemâni

Dönüp buyurdı at çekdiler hemân
Ma' dî'vü Es' ed ü Zeyd ol zamân

Süvâr olup şehr önüne geldiler
Gördiler galebe var seyr itdiler

Kâfir ' alem getürüp burc üstüne
Yürürler mü 'minlerin hem kışdına

Mü 'minlerin ' alemin pâre pâre
Eyleyüp İslâma urmuşlar yâre

[33] Hem ' İmlâk Şâhı kırtarmışlar anda
Çıkarmışlar temürden ol zamânda

Şâd olup-durur hişâr üstünde ol
Çağırırdı dağı anda sağ u şol

Ki Lâ u ' Uzzâ ile Hubel a' lâ
Halâs kıldılar beni bendden hâlâ

Öldi Kereb kılmadı gümanıñız
Şimdi kıuvvet gitdi yok dermanıñız

Sünn'ler cânıñızı elimden uş
Kırtaramazsız sözimi diñle hoş

Câz'lar bunda sizi eceliñiz
Getürdi bu sırdan âgâh olıñız

Benim ile Hâmik Şâhdan işbu dem
Nice halâş eylesesiz cânı hem

Diyüp la' in ba' zı herzeler yedi
Çün Muhammed Hanifî diñler idi

Celâllendi Muhammed anda yaqın
Elinde bir kıamçı var idi hemin

Hamzaya kıalmışdır İshâkıdan ' ayân
Hamzadan Muhammede kıaldı hemân

Na' ra urup Hâkıñ ismin okudı
Atdı kıamçısın la' ine tokudı

Kıudret-ile kıamçı ' İmlâk la' mîñ
Başını hırd eyledi ol bî-d'mîñ

Cânı cehenneme irdi ol itiñ
Virdi cezâsını Hâk ol la' netiñ

Zîrâ ol kâfir çok herze söylemiş
Dîn-i Muhammedi inkâr eylemiş

Tâ' n idüp dîni anıñ çün bu hâl
Ugradı ebed cehennemde kıala

[34] Ol Muḥammed 'İmlākı anda hemān
Öldürüp çün virmedi āña emān

Ehl-i küffār cümle feryād eyledi
İşidüp anı Hāmik Şāh inledi

Şordı kim buna ḥāletdir söyleyin
Beni bu işden ḥaber-dār eyleyin

Didiler sulṭānımız sağ ol bu dem
Çamçısın atdı Muḥammed diñle hem

Hişār üstünde 'İmlākıñ başına
Degdi hem ağu katıldı aşına

Hurd u ḥām eyledi anı sen sağ ol
İşidüp Hāmik la'ın oldu melül

Çok ğazab eyledi o bî-dīn hemān
Gördi Muḥammed Ḥanifî ol zamān

Biñ kadar baş kal'a divārında hem
Aşağomışlar bedenlerde o dem

Müslimānları şehid eylemişler
Aşup başlarını gör n'eylemişler

Muḥammed eytdi kamu āgāh oluñ
Kereb'in yāreni başları biliñ

Kal'adan ün eyledi küffār katı
Lāt u 'Uzzā bize virdi fırşatı

Koymayalım diri sizden biriñiz
Ne qalsın uşağınız ne iriñiz

Depeledik ulu düşmānımızı
Gıtdi kuvvetiz kırarız biz sizi

Varup Kerebiñ silāhıñ kanı-la
Aşdılar bedene çün erkānı-la

Böyle olıcağ 'Arab serverleri
Melül olup artdı çün kederleri

[35] Kerebiñ silāhını kalқанını
Gördiler cümlesi yaqdı cānını

Feryād idüp cümlesi ağladılar
Kereb için ciğerin dāğladılar

Kerebiñ libāsını kāfir hemān
Hem silāhıñ burcdan atdılar o ān

Müslimānlar varup alup gıtdiler
Getürüp 'askere fiğān itdiler

Gördi Es'ed yoldı saçın ol zamān
Kendisini yire urdı nev-civān

Ma' diye eytdi yā' ammi ḥasretā
Çardaşın şehid olup vā firkatā

Çün Muḥammed eytdi yārān Kerebe
Bed-nazarlar degdi merdü'l-'Araba

Kimden oldu böyle iş böyle cefā
Kereb dek şahib-ḥurūca ey vefā

Ḥayf didi hem ağladı bî-ihtiyār
Cümle yārān ağladılar zār u zār

Çün bular ḥālin Kerebiñ bildiler
Kaldılar ḥayretde zārı kıldılar

Gördiler bir toz belürdi nāgihān
Gördiler kim Kerebiñ atı hemān

Geysüleriñ tağıdup raḥş-ı cihān
Na'ra urup çıka geldi nāgihān

Katı boşanmış revān olup aḳar
Ön ayağıyla birez yiri қақar

Sürdi Kerebiñ çādırına irüp
Kereb-i bin Es'ed ol atı görüp

Boynumı kuçup yüzini yüzine
Ağlayarak sürdi güş tut sözine

[36] Eytdi ey esb-i nāzenin yādigār
Katı senin şahibiñ ey ğam-güsār

Düşmān eline mi virdin sen anı
Kāfirin öninde mi virdi cānı

Böyle mi olur vefā-dārıḳ yaqın
Anı koydın küfrün içinde hemin

Ḥazret-i imām tıyarsa n'idelim
Ne diyelim çün şorarsa n'idelim

Dirġā nāzenin batġāl pehlūvān
Ķanı diyüp ağladı ol nev-cūvān

Durup derġāl bir ulu od yaġdı hem
Kerebiñ silāhın Ķaftānım o dem

Oda atup yaġdı cümlesin anıñ
Vir şalavāt oddan āzād it cānıñ

Didi Muĥammed Ħanifī yā Es‘ed
İtme şer‘ī degildir ey servi Ķad

Didi Es‘ed aña ey şāhım benim
‘Ārif-i bi‘llāh-ı āgāhım²⁸ benim

Çün Kerebden şonra bu ālet ile
Kim-dirir²⁹ kim aña benzer cenġ kıla

Ħaymesine geldi andan Kerebiñ
Nesi varsa yaġdı merdü ‘l-‘ Arabıñ

Fettāh eytdi ey Ķamu sizler biliñ
Çün ‘Amr babam idi āgāh olıñ

Kereb ile bile idi n‘idelim
Tutdılar ise ne çäre idelim

Böyle deyüp häyī häyī ağladı
İşidenlerin cigerin dāġladı

Ba‘zı rāvīler buyurmuşlar ā yār
‘Amrın bacısı oġlı Fettāh ‘Ayyār

[37] Böyle söylerler iken anda hemān
Bedenden küffarı bī-dīn ol zamān

‘Amrın esbāblarını cümle daġı
Atdılar aşaġıya çün yā āhī

Fettāh ‘Ayyār varup anı getürdi
Leşker-i İslāma ol dem yitürdi

Gördiler kim Ķana ġarĶ olmuş Ķamu
Cümle mü‘min feryād itdiler ‘amū

‘Amr için kendilerden ġıçdiler
Aġlayup firĶat şarābıñ içdiler

Aġşām oldı gördiler kim ey ulu
Geldi küffār şahrā oldı toptolu

Didi kāfir ey cāzūlar diñleyiñ
Düşüp yirde Kereb yatur anılayıñ

Pāre pāre eylemişdirler anı
Yir yüzine döküldi Ķara Ķanı

Ma‘dī ile Es‘ed eytdi varalar
Gevdeleri daġı alup geleler

Muĥammed Ħanifī çün men‘ eyledi
Ħīledir deyü yārāna söyledi

Her kim anda vara girüye cānı
Şaġ u esen gelemez diñle anı

Girçek ise anıñ öldiği eger
Ħayfıñ alup düşmāna çalaĶ teber

Bu la‘īnlere şimdi siz zinhār
İ‘tikād eylemeyiñ ey yār-ı ġār

Bir kişiyi iki kez āgāh oluñ
Öldiremezler bunu taġĶıĶ bilin

Budur ümidim ki server şaġ-durur
Kāfirin elinde hem tıtsaĶ-durur

[38] Eylemişlerdir ħīle ile şikār
Şonumı ħayr eyleye perverdigār

Ol kāfirlere didi Es‘ed hemān
Varın ölüleri getürin bu ān

Size ben on kīse altun vireyim
Getürdin anları bunda göreyim

Didi anlar elimizden gelmez ol
ĶorĶarız Hāmik la‘īnden pür-uşul

Sizin elizden gelür getürmek hem
Bildi taġĶıĶ ol Muĥammed işbu dem

Ħīledir tızcek kılıç çeküp yürür
Kāfirin çün altısını düşürür

²⁸ “‘Ārif-i bi‘llāh u āgāhım” şeklinde olması gereken bağlama grubu terkip şeklinde yazılmıştır.

²⁹ Ekleşmemiş üçüncü şahıs “-durur” şeklinde yazılması gerekirken burada bağlandığı kelimeye uyumlu yazılmıştır.

Dördi kaçuban hişâra gitdiler
Bu tarafda pehlüvânlar n'itdiler

Yazdı Es'ed pehlüvân bir nâmeyi
'Âdiyeye gönderir ol hâmeyi

Kerebiñ bacısı idi ol hatun
İbrâhîmiñ helâl-i şıdķı bütün

İbrâhîm Mâlik-i Ejder oğludur
Pehlüvân gökçek be-gâyet uludur

Kerebiñ öldigin aña bildürüp
'Âdiye bir nâme yazdı gönderüp

Çün Muḥammed Ḥanifî bir nâme hem
Yazdı bildirdi atasına o dem

Nâmede hâllerini 'arz eyledi
Aldı Fettâḥ çün yola 'azm eyledi

Aşlâ bir yirde qarâr eylemedi
Yimedi içmedi hiç söylemedi

Daldı fikre düşdi yola ağlayu
Cigerini ḥasret-ile dâğlayu

[39] Muḥammed Ḥanifî'yârenler ile
Es'ede ta'ziye kıldılar bile

Bir zamân Kereb ḥâline fikr idüp
Tedbîre başladılar imdi n'idüp

Kerebiñ mü'minlerin hâli daḥı
Nice oldığı serencâmı âḥî

İrteki meclisde beyân idelim
Anların gitdiği yola gidelim

Hutime Meclisü 'l-Evvel Baħr-i Hezec ve Kıt' a-i Bâ
[mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün]

Bu meclis bunda ħatm oldı işit ey vechi mäh-tâb
Buluđdan dil ħalâş buldı tulu' eyledi âfitâb

İlâhî dilerem senden ki ħıfz eyle beni benden
Âzâd eyle cehennemden 'inâyet eylegil Vahhâb

Diñleyene 'azâb itme ki maħşerde ħisâb itme
'İķâb ile 'itâb itme içirme anlara zehr-âb

Daħı yazana raħmet it iki 'âlemde şefkat it
Maķâmlarını cennet it ideler Kevşeri işrâb

Oķıyanı sa'îd eyle hem 'aşkıyı mezîd eyle
Nârından hem ba'îd eyle aña çün eyleme 'azâb

Atamız ile anamız eħibbâ vü aşdıķamız
Mürşidimizle ħöcâımız bulalar ħüsn-ile me'âb

A Muħliş şevķ-ile söyle varup 'aşķ deryâsın böyle
Muħammede selâm eyle açıla saña ķutlu bâb

Ek 4: Ferağ Kaydı (s. 837)

İşbu târîhin nazmına biñ iki yüz yirmi üç senesiniñ mayıs ibtidâsında³⁰ bed olundu. İki yüz yigirmi yedi senesinin şehr-i âğustosınıñ on birinci günü³¹ gerek nazmı ve gerek bu kitâbıñ taħrîrâtı ħitâm buldı ve bu târîhiñ nâzımı şâhibü'l-işyân, rüy-ı siyâh ve efķar-ı fuķarâ ve'l-büdelâ, tarîķat-i 'aliyye-i Kâdiriyye ħulefâsından el-Ĥâc Ĥâfız Muħammed Muħliş ibni 'Abdullâh min bilâd-ı Erzurüm ve maħalle-i Sulţân Melik 'afallâhü lehümâ ve ħaferallâhu zünübehümâ ve seterallâhu 'uyübehümâ Allâhümme eñşur şultânenâ bi'l-ħayri ve ķahhir a'dâehu ħalledallâhu ħilâfetehu ve eyyede bi'l-'adli salţanetehu ve efâza 'alâ'l-'âlemîn birrehu ve iħsânehu âmîn. Yâ mucîbe's-sâ'ilîne Allâhümme ħafız zünübehüm vestür 'uyübühüm veşfi marîzehüm vakzi cemî' ħacâtehüm vahfâz cemî'ü'l-mü'minîn ve'l-mü'minâti ve müslimîn ve'l-müslimâti bi-raħmetike yâ erħame'r-raħimîn ve bi-ħürmeti ħâtemi'n-nebiyyîne ve'l-ħamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn.

³⁰ Mayıs başı 1808

³¹ 23 Ağustos 1812

Ek 5: Yazma Nüshasından Örnek Sayfalar, Sebeb-İ Telif ve Hatime Fasılları

